د لوی څښتن په نامه

فلسفه

داسې لږ له فلسفې

د پښتو نړیوالې ورځې ته

د ۲۰۲۰ ز ک جون میاشت

Ketabton.com

راټولونکی: ډاکټر محمد امیری شینواری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوي ښېښتن په
ستر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابپېژندنه

د کتاب نوم: فلسفه

راټولونکی: ډاکتر ماخان میړی شینواری

خپرندوي. کتابتون. کوم Ketabton.com

د خپرولو کال جولای . ۲۰۲۰ ز ک

د راټولونکي برېښناپته:

smakhn1946@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سریزه الف
فلسفه ۱
د یوه فیلوسوف ادعا ۳
فلسفه څه شی دی؟ ۴
تېزې ۵
انتیتېزې ۷
هیوپوتېزې ۹
د کانت هیوپوټطزې سره د حکم بڼه ۱۳
په افانستان د روغې راتګ عملي بېلګه ۱۵
هغه ویونه چې روښانونه غواړي ۱۷
د سوچه هوښیارتیا فکري توان انتینومي ۱۹
.... دویمه برخه ۲۵
فورمال لوګیک ۳۲
لوګیک یا لوجیک ۳۴
د شمېرپوهنې سم اند ۳۶
د راټولوونکي لیکنې او ژباړې ۴۲
د راټولوونکې ژوند ته لنډه کتنه ۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف

سریزه:

د دې لیکلنې سره توکلي مخامخ شوم. زړه مې نه وو، چې له فلسفې سره ځان بوخت کړم، خو سره له د ې مې هم دا یو څو فلسفي لیکنې له الماني څخه له تاسو سره ګډول زړه وغوښته. په دې خو پوهیږو، چې فلسفه یو په زړه پورې د لوست خوندیونې لري او ډېرې خبرې پرې کېدی شي.

دا څه چې له تاسو سره ګډوم، هیله ده، چې داسې ستاسو د خوښې لامل به شي. فلسفه کې تل اندونه سره بدل وي، خو دا زه چې تاسو سره ګډوم، دا ما د الماني لیکوالانو لیکلې له تاسو ګډول دي، چې ماته یې هغه لیکنډول خوند راکړ او هیله لرم، چې ما به دا داسې لږ څه د بنسټ لیکنې په څېر نه، خو داسې ورنږدې خوند به ترې واخلی.

زمالیکنې دباندني ویونه کم لري او له دې امله هم هیله ده، چې تاسو د ورسره نابلد په څېر ستړي نه کړي.

ګرانو لوستنکو: زه هڅېدلی یم، چې زما لیکنې ډېرې ټولپوهوړ ولیکم، خو داسې که نه وه ما ته به خښنه وکړی.

په دې لیکنه کې – لکه په نورو کې – زه هڅېدلی یم، چې فلسفه هم په پښتو، دا پهدې مانا، چې ساده او پوهوړ ولیکم.

دا یوه له څېړونکو رانیولې پوهنیز د پرېخبرو څه دي، چې زما له اند او عقېدې سره سر او کار نه لري. دلته ما دا لیکنې راټولې کړي او ډېرې خوندورې راته بریښي، چې زړه مې تاسو ته د دې وړاندې کېدل په مینه وغوښتل

ما غوښتل چې دا فلسفي ویونه سره رایوځای او تاسو ته یې د پښتو ترې پ،هېدنې سره برګ اندې کړم، خو د لاسه مې پ،ره نه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه Philosophie

نوموتي یا مشهور فیلوسوفان:
په ځېره کې کېنې پلاتون د خپل زده-کوونکي ارېستوتالس سره
په خواشینۍ باید ووایم، چې هغه ځېرې ورانې
شوې وې او له دې امله ما نه شوې پورته کولی.

داسې لږ څه له فلسفې:
په فلسفه (زړه یوناني کلیمه φιλοσοφία ده یا وی دی، چې د *philosophía* سره لاتین شوې اوټکې په ټکي یا وی ییزه مانا یې ،، مینه وهوښیارتیا ته،، یا ،، د هوښیارتیا سره مینه،، ده) کې هڅه کیږي، چې نړۍ او انسان په ټولو یوګونوالو، تر بنسټه وپیژني، روښانه کړي او پرې وپوهیږي.

د نورو پوهندسیپلینونو څخه فلسفه په دې کې ځان بیلوي یا د نوروپوهنو سره له دې لارې توپیرلري، چې په یوه ځانګړې ریښه کې او یا ټاکلې متودپوهنه کې رابنده نه وي، بلکه د هغې پوښتنکونه او د هغې ځانګړنې هغې ته تلنډول د هغې د الاتو ډېرډولوالي شیانورشوګانو د رقم له لارې کرکتریستیکي یا تیوپیکي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې زړيټکي سم اند (د سم اند اړوند فکري پوهنه)، اېتيک يا اخلاق(د سم کړنلار پوهنه) او ميتافزيک (د شتون او رېښتينوالي لومړنيو دلايلو پوهنه) دي. نور سټډسپلينونه پيژندنتيوري او پوهنتيوري دي، چې دوي د پوهيدنګټنويا پوهيدنلاس ته راوړنو، په ټوليزه توګه همداسې په ځانګړي توګه د بيلابيل يوګونپوهنو د پوهيدنډول امکانات دي.

پيلراوړنه يا پيلامه:ستونځې شته، کومې چې د ټيک پوهنو د مرستې سره هم په کار نه يا نه پوره اچول کيدی شي:

د دې پسې پوښتنه چې څه شی ،، بد،، او،، ښه ،، دی، ،،

.... ۲ ....

حقوالی(؟)،، څه مانا لري، ايا خدا(ج) (خدای مې دې نه ګوناه کاره وي،د فلسفې څېړنه ده)شته، ايا انسان يوه نه مړه کيدونکې ارواح لري اويا ،، د ژوند موخه،، څه شی دی.

همداسې کيدی شي د پوښتنويونو بل ټولګی د بيلګې په توګه پيداښتي پوهنې وي:

-- بيولوژي په حقيقت کې د ژونديو نړی څيړي، خو دا نه شي ټاکلی، چې د دې ژوندي ،، شتون،، څه سر ته رسوی، ايا او کله دژونديو اورګانيزمونو(غړو) د مرګ اجازه شته يا د انسان ژوند کوم حقونه او مکلفيتونه خوندي لري.

-- د فزيک او د شميرپوهنې سره کيدی شي پيداښتي قوانين يا لارې وويلی يا افاده کړای شي يا روښانه کړای شي، خو پوښتنه، چې ايا پيداښت بيخي د قانوني لارې جوړ دی، دا کوم پيداښتي پوهنه بيخې نه شي ځوابولی.

-- حقوقپوهنه څيړي او کره کوي، چې که يو څه د قوانينو سره په همغړی پيښيږي، څه شی چې د غوښتنو – يا هيلوسره سم قوانينومنځ پانګه کيدی شي، دا د هغې له بنديز يا چوکاټ اوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ټولیز نه ځانله د هر یوګونپوهنې ، بلکه بنسټیزه پوښتنه راپورته کیږي، چې موږ له دې لاسته راوړي پوهې سره څنګه ځان برابرولی - یا سمولی شو.

-- له دې سره پوښتنې شته، چې د فکرکولو پولې لمسوي، لکه دا پوښتنه، چې ایا دا په همدې سترګورپ کې ځانیز- یا ځانله حس کړی ربنتیاوالی هم په ریښتونې شتون لري.

په ټولوداسې حالتونو کې د یوګونو پوهنو روښانه-ونو مودل له وینو پاتیږي یعنې څه نه شي ویلی، دا فلسفي پوښتنې دي.

یوناني فیلوسوف پلاتون Platon(428/27 – 348/47 د عیسوي وخت د مخه) له دې امله په دې څیره (که غواړې-تصویر) کې شک پیدا کړ، کومه چې انسان پخپله له ځانه او له نړۍ ورکړی وه.

په خپل نوموتي یا مشهورکتاب سمڅورته یا د سمڅې سره برابرHöhlengleichnis کې هغه د نور څنګ د عادي انسان رابندې یا محدودې احساسونې توانوالی او پیژندتوانوالی داسې راګرځوي یا هنداره کوي.

.

.... ۳ ....

دوي د خپل برابر یا ورته سره څنګ په ځنګ لړۍ په یوهمځه کې ناست، ټول په یوه ډول تړلي، داسې چې دوي سیده مخا مخ د سمڅې دیولونه خپل مخ ته کتلی شي(لنډ خپل مخ ته دسمڅ ډیولونه ګوري). یو وور رڼا ورکوي، چې هلته د سمڅې لرې برخه د انسانان شا ته بلیږي. د انسانان اود وور منځ کې – دا هم د دوي شاته- یودیوال، چې د هغې شا ته بیلابیل شیان وړل او په خوزښت راوړل کیږي، چې دیوال جګوي او هغه سمڅدیوال په څیر کتنه انسانانو ته د خوزنده سیوري په څیرځرګندیږي.

د دیوال شاته د دې وړنوغړونه او کشار یا کشپش دې پرلپسې د دیوال تړلو انسانانو سترګو ته مخامخ هم باید همداسې د سیورو پرمخوړلو یا د سیورو مخ ته وړلو په څیر باورولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ې صحنې سره پلاتون موږ ته څرګنده ،، رېښتونی،، نړۍ له سمڅې دباندې د لمر په رنا کې په مخامخول یا تضاد کې راوړل یا کونترستونه kontrast کې راولي اود دې هنر کلیمې له لارې موږ ته پوهوړکوي یا رابنايي، چې ولې فیلوسوفان رېښتیاوالی، دا په دې مانا چې حقیقت ته نږدېوالی انساني احساس یا ربښتیانیولي په پوښتنه کې راولي.

د یوه فیلوسوف ادعا

د یوه فیلوسوف ادعا دا ده، چې خپل ځان اونړۍ ازماېښت ته اچوي یا ازمايي. شیان هم کوم چې زیات کسان یې د هرو مرو یا پخپله ترې پوهیدنې او ورکړل شوي ګوري، په فلسفه کې له سره پوښتل کیږي، د شک لاندې راځي او ازمایل کیږي- د بیلګې په توګه پوښتنه، چې ایا،، ربښتیاوالی،، یا ،،حقیقت،، په ختِه یا په رېښتونې داسې دی، لکه څنګه یې چې موږ رېښتیا نیسو. ،، موږ څنګه باوري کیدی شو، چې دا څه موږ ګورو، رېښتیا شتون لري؟،، ، یو فیلوسوف له ځان داسې پوښتي. داسې دې سوکراتس هغه خورا خوره شوې یا نوموتې یا مشهوره غونډاله هم ویلي وي، چې: ،، زه پوهیږم، چې زه نه پوهیږم،، - یو شعوري مخامخوالی(تضاد) دی، ځکه چې دی څنګه پوهیدی شي، چې دی د خپلې وینا له مخې بیخي نه پوهیږي؟

داسې فلسفي پوښتنې تل ستونځمنې دي او تل ګرانې یا دزړه پورې نه دي- دوي کسان په شک کې راولي او خپل نړۍ لید په لړزه کې راولي. هغه رېښتیا پسې هڅاند انسان دې د سره یا پیله – زیات نارامه- لید له لارې په نړۍ نوموتې لیدني یا مشاهدې(؟) لاس ته راوړي اوله دې لارې یو ،، ربښتیا هڅانده،، ، ،، حقانیت،، یا ،،ډېر ښه،، ژوندوکړای شي یا مخ ته بوزي.

Der hermeneutische Zirkel: Das Ganze als Summe seiner Teile

هرمینوېتیکې ګردۍ(دایره): ټول د هغه د برخو زیاتون یا جمعې په څیر.

.

په داسې ترڅ کې چې یوګونې پوهنې د ټاکلو الاتو د پوهیدلو سره موخه-ور بوخت دي، هرمینوېتیک پخپله د پوهیدنې پوهنې سره بوخت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی هرمینوېتیک د زاړه یوناني وی hermeneuein څخه راوتلی. دا کړنه یا فعل د ،، روښانول، وړاندې کولو،، - هرمینوېتیک له دې سره په لړې موخې یوه د وړاندې کولو لار ښایي.
دا هم یواوړده د خبرو څه دی، چې هرومرو به د لوستونکوله پاره په زړه پورې وي او د ن ج له لارې میندلکیدی شي.

فلسفه څه شی دی؟

د فلسفې په هکله د اروپا د غوره فیلوسوفانو اندونه:

نه شي کیدی چې ،، فلسفې،، ته ټولیز باوري پیژند ورکړ شي، ځکه چې هریو ، چې فلسفې کوې یا -وایي، هغه هر یو د شیانو په هکله خپل اند ته وده ورکوي. له دې امله پورته کړلو پوښتنو ته نږدې دومره ممکن ځوابونه شته. لکه فیلوسوفان.

کارل فریډرېش فون وایځیکر Carl Friedrich von Weizsäcker یوځل داسې ویلي یا فرمولبندې کړې: فلسفه پوهنه ده، چې په هغې څوک خبرې نه شي کړی، بې له دې چې دا پخپله مخ ته بوزي یا سرته رسولو هڅه وکړي.

اریستوتلس: – ARISTOTELES: *Metaphysik* I 2, 982 b 12

له دینونو ، دیني ټولنو او نړۍ لید څخه په بل ډول فلسفه د پورته ،، فلسفي،، یادشوو په کار اچونې بل ډول پوښتنو کې ځانله په هوښیارتیا تکیه کوي، دا په دې مانا چې راشنل یا فکري دلایلو، چې نور د مخه نیونې (لکه د بیلګې په توګه په یوه ټاکلي مخ ته پروت درس یا پوهنه باندې عقیده) نه غواړي.

پای یادونه:

دا چې ما د مخه څوفلسفي اړونده لیکنې راټولې کړې وي، نو له دې امله دا لیکنه، څو:

د نورو پرمختللو ژبو په ویپانګو او لیکلتوان موړهلته پوهیرو، چې ورسره مخامخ شو اوخه ترې رانیسو. د دوي د ډېرډوله ویونوله پاره په زیات وخت کې په پښتو کې یوه مانا پیداکولی شو، خو موږدا د خپلې ژبې لوستونکوله پاره داسې چمتو کولی شو یا داسې باید چمتو کړو، چې پرې وپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ليکنې راټولونه اوليکنه-په ځانګړې توګه د غونډالو چمتوکونه- راته پوره له ستونځوډکه وه، هيله ده، چې ګران لوستونکي به يې له لوستلوسره ستونځې ونه لري.

زه خو مسلکي نه يم، کيدی شي يومسلکي کس دا په اسانۍ سره راټول اووليکلی شي.

.

.... ۵ ....

ډاکتر ماخان ميرې شينواری

تيزې Die **These**

يادنه: ما چې زموږ د ځوانو ليکوالانو ليکنې د هيوپوتيزې په هکله ولوستې او وليدې. دوی يې په فرضيه په پښتو يې نيونه ده، خو دا موږ ترې پوهيدونې فرضيه نه ده او له دې امله به داسې ويونه همداسې په خپله خټه ليکني پرېږدو او نه به يې پښتو کوو. دا يوه اوږده او خېړنيزه منځپانګه لري، چې موږ بيا دنورو ستونځو سره مخامخ کوي.

زه په دې اند يم، چې هغه زيات څه سره چې مسلکي وي او يا يې په پيداښتي توګه پښتو انډول نه شي پيداکېدی يعنې دا ويونه په خټه کې هم پيداښتي نه وي، نو هغه دې همهغسې پرېږدو او پښتو کوو دې يې نه.

تيزې Die **These** (زړه يوناني کليمه ده θέσις *thésis* الماني (Behauptung ، aufgestellter Satz يو ښوونيزه ِغوښتنه (غوښتنه يا ثبوت، چې ښوول کيږي) يا يوه لارښوده غونډاله ده. مخامخ غوښتنه يې کيدی شي Antitheseانتيتيزې وي.

د مخه راوړنه: دا غوښتنه په ليکنه کې شوې وه، چې دلته څه زياتيدی او کميدی شي. دا مې ځکه وليکه، چې دوی هم لا تراوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو داسې پوهنیزو شیانو کې تل د نوي څه سره مخامخ کیدی شی، ځکه دا ورته بسیا نه کوي.

پیژند: یوه تیزې یو اند یا فکر او یا یوه غونډاله ده، چې د هغې سمون یوې ښوونې ته اړتیا لري. د یوې تیزې لیکونکی رښتیاغوښتونی دی. که تیزې د ښوونې جوګه نه وي، باید دا وغورځول شي. په بل حالت کې کیدی شي په تیزې ودریږي یا تیزې کلکه ونیسي. په ټولیزه توګه یوه تیزې یوه وینا ده، چې له یوه ګډوله څخه هغه غوره له وینا څخه پراګماتیکي رامخ ته کوي همداسې باوري کیدو ته یې باید راوړي. که یوه تیزې ناسمه وي، نو نه شي کیدی چې کوم ډول ښوونه یې هم په دلیل ودانه کړی شي. د ښوونې تګلار هم د هغه اړونده ډول لارو په واک کې ده (لاندې وګوری).

د یوې قضیې او تیزې منځ کې توپیر د وینا پوهنې په براګماتیکي چاپیریال کې پروت دی.

.... ۶ ....

یوه کارتیزې یوه ځغلنده ایښوولشوې یا منځ ته راغلې تیزې ده.

د تیزې، قضیې(تیورېم) اوتیوري منځ کې توپیر به اوس د یوې بیلګې په بنسټ انځورشي:

- تیوري یا نظریه: میکروایکونومیکي تیوري د او په کې یوګوني اقتصاد سره ځان بوختوي.

- قضیه یا تیورېم: د میکروایکونومیکي د باورورشو تیوري په دننه کې فرمول شوې Coase د داسې نوموتې **Coase-Theorem** (دا د میکرو ایکونومي بنسټیزتیورېم (بنسټیزه قضیه) دی). دا روښانه کوي، چې – د تیوري د ټاکلو شرایطو لاندې – مارکیټونه د افراطي افکتونو سره چلیږي (په ملي اقتصاد کې سړی د اکسټرېم افکت externen Effekt (دباندېوالی) لاندې د ناانډوله اېکونومیکي پرېکړو اغیز په نه-برخه لرونکو په نخښه کوي، نو اغیز، چې هغې له پاره هیڅځوک (ښه یې : بې له هیڅ) پیسی نه ورکوي یا یو برابروالی لاس ته راوړي).

تیزې: اوس یو بل پوه(عالم) هم غواړي یوې باوري قضیې ته وده ورکړي اود دې له پاره یوه تیزې منځ ته راوړي، چې دا لومړی باید وښوول شي. که دا تیزې پخپله په ځان کې پوهنیزه د منلو – نه منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(که غواړي: جنجالي) وي همداسې په منلو-نه منلو (یا رښتیا- ناړېښتیا) بنسټېنیونو ودانه وي، دا په لومړي ځل کې یواځې یا فقط داسې په نامه کارهیوپوتیزې (هیوپوتېزې وروسته وګورئ) جوړوي.

د تېزې د وی یا کلمې تاریخ: دا د تیزې کلمه یا وی د انتیکې فلسفې زېږنده ده. په یوه دیالکتیکي خبرو اترو یا بحث کې دا کلیمه د پوښتوني اند انځوروي (دا د XYZ حالت دئ او یا د XYZ حالت نه دئ)، کوم چې دی یو د بل سره خبرو یا مباحثې وختورشو کې وساتي یا ولري. په پوښتنه – ځواب –لوبه کې دا د پوښتوني څخه د پوښتنکونکي موخه ده، په هغه کې چې دی(پوښتنکونکی) هغه (پوښتونی) په مخامخ خبرو کې راګیر کړي یا راونیسي. له دې امله اریستوتلس په دې اند دئ، چې په دیالیکتیکي یود بل سره یا یود بل مخامخه خبرواتروکې سم اندیزه پایونه تمرین شي یا تمرین کړي. په دې موخه نو تیزې د یوې غوښتنې راوړنه ده.

کله کله تیزې د ډېرو له پاره یو اورلګیت دئ، لکه په ۱۵۱۷ ز کال کې د مارتین لوتر ۹۵ تیزې د هغه وخت د کلیسا په هکله (په دې به نورې خبرې نه کوم، خودا به په یاد راوړم، چې دې تیزونو یواوړد جنګ منځ ته راووړ).

ایمانول کانت په څلورو Antinomien der reinen Vernunft په سوچه رښتیا انتینومیو(که وخت وو،نودابه هم ولیکم. پوره په زړه پورې دئ) کې تیزې د انتیتیزې سره مخامخ کړه یا مخامخ ولیکله. کانت د دې له پاره دلیل راوړ، چې سړی تیزې همداسې انتیتیزې ښه مدللې کولی شي. له دې امله نشي کیدی چې تیزې او همداسې انتیتیزې سمې وي. له دې زیات سړی اړیندوله د هوښیارتیا په مخامخوالي یا تضادونو

کې راګیر کیږي، که دا په ارواح باندې، دا نړئ په ټوله کې یا خدای(ج) (پسې) فکروکړي او د بیلګې په توګه د خپلواک غوښتنو(تیزې) یا د دیترمینیزموس(ټاکلتیا یا ټاکلوالي) Determinismus(انتیتیزې) دلیل راوړلشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ديترميناري، كره كونه، پولې اېښوونه، رابندونه(محدودونه)) داسې اند دئ، چې ټولې پېښې – په ځانګړې توګه راتلونکې هم- د دمخه ورکړ شوو شرايطوسره يواځني کره – يا ټاکلشوي دي. مخامخ تيزې Indeterminismus)) په عقيده ده، چې ټاکلې پېښې شته، چې دوی نه يواځني د مخه ورکړشووشراطو له خوا ټاکلي دي، بلکه ناټاکلي دي.

يوهان ګوتليب فيښتې Johann Gottlieb Fichte يې په مخامخ د ټولو پوهنيزپوهنو (علمي پوهنو) بنسټ Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre د سينتيزې له لار برابر د تيزې او انتيتيزې په مخامخوالو (تصادونو) کې لټول کيدی شي. فيښيتې د تيزې، انتيتيزې او سينتيزې لوبه د کليمو يا ويونو زه او نه- زه مخ ته کړه.

Synthese سينتيزې(يوناني: رايوځايکونه، يوځای ايښوونه، تړنه):

سينتيزې د دوه يا ډېرو توکو(جوړښتبرخې) و يوه نوي يوون يا يووالي ته يوځای-ايښوونه په نخښه کوي.

انتيتيزې Antithese

دا د انتيتيزې وی يا کلمه په ټوليزه توګه يوې پيلغوښتنې ته يو مخامخغوښتنه په نخښه کوي. له دې سره دوه ويونه، کلمې، جمله- يا غونډاليبرخې يا غونډالې- يود بل سره مخامخ کيږي، چې په خونديونه يا منځپانګه يا موخه کې يوبل ردوي.

.

پيژند: يوه انتيتيزې څه شی دئ؟

په يو له بل توپيرېدونکو ښو او اووښتونو يا بدليدونو يو ژبنيز پيداښت، په هغه لاندنی سطحه يا هواره، د دوه يوبل ردوونو ويناوو يو مخامخوالی دی. د نورمال ورځنيووويناو پرته يا څنګ کې له ټولو د مخه ورکړ شوي شعر کې را پيداکيږي، چې زيات وخت هلته ځای په ځای کيږي، د دې له پاره چې يوه خونديونه يا يو څه غوره راوباسي يا راوتلي وښايي.

تنظيمکونه: دا چې انتيتيزې د اوکسيوم او چيازم پوښتنې-ځواب موادو سره خپلوانه ده، نواړيين بولم، چې په يوه جدول يا لښتکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دوي سره مخامخ کړو،نو د دې دريو ريتوريکي موادو اود هغوي غوره پيژندنځښو ته اړتيا ده.

.... ٨ ....

پوښتنه- ځواب(؟)..... بيلګه ....رامنځ ته کيدنه..... جوړښت

اوکسومورون ....بربنډې پټې خبرې..... کم ....دوه مخامخويونه

.... زيات په لوريک، .. تړلي

.... لږ په شعر کې......... يوبلپسې راځي

چيازم. ... نن لا نه .... زيات په لوريک .... دوه جملبرخي همغه له سره

.... مګرهوسباته.....اولږ کله،کله په شعرکې... يود بل مخامخ پرلپسې راځي،

.... خوندي وينا توانمنده کيږي.

انتيتيزې...اند غوښتونې ده......زيات...........دوه مخامخ منځپانګې

...........خو غوښتنه کمزورې...زيات په شعر،.. سره مخامخ کيري

.... په لوريک هم.............

په پورته کې به يو څه لږ روښانه کړو:

د انتيتيزې بڼې:

دا يوه لار ده، (نسبت استثن) و ځانګړنوالي ا ته يا دا يوه لار ده و ځانګړوالي ته، چې دا درې پيژندنځښې هممهال وکارولشي. دا چې وی انتيتيزې خورا ډېر خونديونې لري لکه دا خپلوان ويونه، کوم چې په لښتکي کې ښوول شوي، نو د انتيتيزې دننه- کاتيګوري ته اړتيا ده.

١ – ناسمه وينا د سمون سره

بيلګه:

تيزې: ورځ ښکلې ده، څکه چې لمرروڼ برېښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتیتیزې: دا ورځ خو ښکلي نه ده، پای یې(بالاخره) (ورینګي) وریږي.

دا چې لومړې وینا کې رښتیا نه ویل دي، نو په دویمه جمله کې د یوه سمون په مرسته رد شوه.

د غبرګوالي سره ګډوله کونه

بیلګه: په کینه کیدل یا قهرېدل لنډ دی، پښیماني اوږده ده.

(فریدریښ فون شیلر. زنګ)

.... ۹ ....

د غبرګونوالي سره شاعر غواړي خپله وینا لاندېکرښیزه(د لاندې یې کرښه راکاړي) کړي، چې دوه منځپانګیزې یوبلردوونکي شیان یود بل مخامخ ځای- په-ځای کړي.

۳ = ګډوله-کونه د چیازموس سره

بیلګه:

هنر اوږددی

او لنډ زموږ ژوند دی.

(یوهان ولفګنګ فون ګوېتې،فاوست کې)

د ژوند لنډوالي غمیزه شاعرلیدوړکوي د هغو شیانو مخامخ، کوم چې ژونداررښته او ښکلی کوي. له دې سره دی د دواړوتوکو منځپانګیزه وینا جګوالی ته رسوي. د دواړو بیتونو څلورلاریز –یا صلیبي ډوله ودانولو له دې سره د ویونکي غمجن حالت لاندېکرښیز کوي.

یادونه: لږ تر لږه په الماني ادبیاتوکې چې یووی یا جمله یا لنډ څه چې غوره وي، له دې څخه لاندې کرښه راکاړي، چې ما دې ته لاندې-کرښیز یا لاندېکرښه کیدونکي او...ویلي. تاسو یې چې هرډول بولی.

ډاکتر ماخان میږی شینواری

Hypothesis هیوپوتیزې

د مخه راوړنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما خپله لیکنه د الماني ادبیاتوخخه رانیولې او له دې امله به نومونه
هم له المانی رانیول شوي اویا الماني وي.

زموږ ستونځې دا هم دي، چې مورد ډېرو مسلکي لاتینویونوسره
بلد نه یو او داسې په سم اندیزډول یې هم نه پوهیږو، موږیواځې
داسې نږدې انډول ورته ټاکلی شو او یا شننیزه روښانه-ونه یې
ورکولی شو. ځنې
مسلکي د مانا ډک ویونه دي، چې په عربي (په بخښنه په عربي
مې ځکه ولیکله، چې موږدا سې ویونه تل په عربي ژباړو) ژباړه یې
ناشونې او ناموخه-وره ده. داسې نومونه باید که روښانه نه وي
روښانه شي اوهمهغسې وکارول یا راوړل

.... ۱۰ ....

شي. دا په ټولو پرمختللوژبوکې همداسې دي اوژباړه یې د یوه وي
سره نه کیږي، دا یواځې روښانه کیدی شي، چې یوه بیلګه یې
هیوپوتیزې ده.

د پوهنیزو، داسې ویونو د ښه پوهیدنې له پاره، چې روښانه – ونه یې
په یوه پښتو انډول وی نه کیږي او باید روښانه شي، زما وړاندیزدا دی،
چې دا دې ځانله ،خانله وخیړل شي او چې د یوې خیړنې له پاره دبل
وی پوهیدنه اړیینه وي، هغه وی دې هم همدلته ورسره مل او لنډ
وخیړل یا روښانه شي

دا ټولې خبرې اوږدې خیړل دفیلوسوفانو اوژبپوهانو کار دي، زماله پاره
یې لنډه اړیینه روښانه ونه بسیا کوي.

هیوپوتیزې

یوه هیوپوتیزې (زړه یوناني او پسې لاتیني څخه ده، الماني
Hypothese انګرېزي *hypóthesis*) د یوې سم انیدیزې وینا په بڼه
فرمولبندیزه نیونه ده، چې سمون یې سړی شونی یا کیدونی نیوی یا
بللی شي، چې دا لا تراوسه ښوول شوی همداسې verifiziert (۱)
نه دی . هیوپوتیزس باید د هغه له لاس ته راوړنو په بنسټ د ازمایلو
وي، چې هغه د لاس ته راوړنې پسې یا له امله ښووالکیدی - ....یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد کیدی شي. د هیوپوتیز د فرمولبندي کولو له پاره ورځنۍ یا مروجه ده، چې شرایط ورکړلشي، چې د هغو لاندې دا باور لرودی شي. دا د یواځني سماندیز اړیکو سره کیدی شي، په لاندې توګه:

،، تل که....، نو ....،،

(۱) وریفیکیشن Verifikation د یوه ګومانی یا غوښتوني شیحالت ښوونه ده، چې رښتیا وي (نوره روښانه-ونه هم لري،خوزمورله پاره دابسیا کوي).

هیوپوتیزې Hypothese د پوهنیزو کارونو په چوپړکې ده لکه د بچلر، ماستری اوډاکتری تیزسونه.

یوه هیوپوتیزې یوه اړوندوالی، یوه نیونه همداسې یو ګومان دی.

دا پورته یاده شوې ،، نیونه،، په دې مانا نه ده، چې د هیوپوتیزې انډول دې په عربي فرضیه وي، چې پښتو انډولی یې نیونه ده.

د هیپوتیزې بیلګې:

.... ۱۱ ....

هرڅومره چې دفتر تیاره وي، تر هغې همکاران تولیدوونکي یا جوړونیکي دي.

دا یوه هیوپوتیزې ده :

هیوپوتیزې ته د دوه شي ځانیونو یا - حالتونو منځ کې د لار سره سم ګوماني اړوندوالي وايي(افاده کوي). دا د پوهنیزو پرابلم انځورولو کارونو یو څه وختیز ځواب دی.

هیوپوتیزس د پوهنیزو کارونو کره برخه نه ده. هر پایکار د کشف پوښتنې ته اړتیا لري، په داسې حال کې هیوپوتیزې ته هغه وخت اړتیا پیښیږي، چې پخپله یو تجربوي کشف (څیړنه؟) کوي.

هیوپوتیزس د یوه خپلواک اووښتونې(مجهولې یا واریابلې) – سرچینه –اویوه بلواک اووښتونې – ګوماني اغیز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیپوتیز بیلګې:

چې دفتر هرڅومره کړکۍ لري، همهغومره همکاران تولیدوونکي یا جوړونکي دي.

خپلواک اووښتونې

د کړکیو ګڼون(تعداد)

بلواک اووښتونې

د همکارانوتولیدوالی یا جوړښتوالی.

د هیوپوتیز ډولونه:

دوه ډوله هیوپوتیزس شتون لري: لوریزې اونالوریزې هیوپوتیزس.

نالوریزه هیوپوتیزې

د نالوریزه هیوپوتیزې سره ته په ریښتونې تصدیقوې، چې یواړوندوالی شته، مګرته لور نه کره کوي.

د نالوریز هیوپوتیزې بیلګه:

د کړکیوګڼون د همکارانو په تولیدونې یواغیز لري.

.... ۱۲ ....

لوریزه هیوپوتیزې

د دې په خټ یا مخامخ په لوریزه هیوپوتیزس کې په دې اړوندوالي یوه لورشته. د بیلګې په توګه: مثبت یا منفي.

د لوریز هیوپوتیزې بیلګه

د کړکیو ګڼون د همکارانو په تولیده-ونه مثبت اغیز لري.

لوریزې هیوپوتیزې د پوهنیز کارله پاره زیات وخت موخه- ورې دي، ځکه چې دوي ویناتوانمندې دي اویوجګه تجربوي خوندیونې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا ستا پايکار (پاکارګوره د کار پای نه دی) یا د کارپای بې له ناسمون دی؟

د منځ-ارزښت له مخې يو پايکار په هرو زرو ويونو کې ۱۵۰ ناسمونه لري.

په تجربوي پوهنه Empirische کې هيوپوتيزې د نيونې ځای لري، هغه چې په ورځنی توګه د ډېدوکتيو- نومولوجيکي مودل پسې بايد وازمايل شي. له دې سره ليدل شوي داتای بايد په هيوپوتيز وکارول او وازمايل شي او ليدلې پيښې يو د بل سره سروخوري يا يوغږې شي. که سرهيو غږې شي، نو له دې سره هيوپوتيزې باوري کيږي يا باوري ده.

يادونه يا روښانه – ونه: ډېدوکتيو-نومولوجيکي مودل das Deduktiv-nomologische Model(لنډ:DN-Model) د يوه کوزال (Kausalität د بنسټ يا سرچينې اواغيز منځ کې اړيکې) د ګډو اړيکويونو د پيداښښتي ژبې له لارې د پوهنيز روښانه - ونې فورمال جوړښت دی.

يادونه: دا تجربوي پوهنه د نيونې ځای نيسي،خونيونه نه ده.

په يوه سم اندیزه (منطقي) خبرواترو کې يوه هيوپوتيزې د يوه دليل نيونه(فرضيه (زړه مې نه غواړي، چې په نوکانو يې ورسره وليکم)) ده، چې د هغې رښتياوالی لومړی په نوکانو کې رابند شي.

په شميرپوهنه کې:

په شميرپوهنه کې د هيوپوتيز کلمه په سرچينه کې ناښولې بنسټونه په ګوته کوي يا ټوليزپرنځيپونه، له کوموچې شميرپوهنيزې غونډالې يا جملې راوځي يا رابيليږي. دا چې دا پرينځيپونه د اکسيوم په څير کارولکيږي، د دې له پاره د رښتيا شرط نه کارولکيږي. دا لار يا قانون دی. له دې سره ټرلي پايلاسته-راوړنې ډېدوکتيو دي.

دا د ابسترکشنAbstraktion وی د يوګيزوالو لرې کول يا پرېښوول يا ترې تيرېدل او يوه ټوليز يا ساده ته يې بيول زيات وخت د ايندکتيو اند

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسه په ګوته کوي. د دې په څنګ کې ددې کليمې ځانګړې کارونې يا استعمال په ټاکلو يوګيزو پوهنو اويوګيزوتيوريو کې شته.

دېدکشنDeduktion ، دېدکشني متود يا دېدکتيوي پايونه هم، په فلسفه او په سم اند کې د ورکړلشوې نيونې (پرېميسPrämissen) يوې پايون-لاسته راوړنه ده په سم انديز اړيينه نتيجه. دېدکشن همغه د ارستوتلس په زمانه کې پايونه پيژندل شوې وه د ټوليزڅخه په يويز (ځانګړي) ، دا په دې مانا چې د خويونو ميراث، چې د يوه ګروپ ټولغړييې لري، په يوه اصلي برخډېرى(سبسټ) او يوګونو توکو ته هم وړل کيږي. اريستوتلس انکلوسيون د ټوليزوويناو لاس ته راوړنه له يوګونحالتونو خيړنو، او ابدکشنAbduktion يا اپاګوګېApagoge مخامخ، کره کونه، دا چې ټاکلي يوګونې يا يويز حالتونه د يوې ورکړ شوې يا تراوسه کشفکوونکې ټوليزې لارې (قانون) لاندې راځي.

پايونه په خورا ښه روښانه-ونه يو ابدوکتيوabduktiv پاي دی، چې د هغه سره يوه ټاکلې هيوپوتيزس د نورو هيوپوتيزسو په مخامخ ځانګړې يا اعلا وګڼل شي.

ابدکشنAbduktion : يوه مخ ته پل يا کړنه يا مخ ته تګ دی، چې په هغه کې تشريحي يا شننيزه هيوپوتيزې جوړيږي.

د کانت د هيوپوتيزې سره د حکم بڼه:

د المان فيلوسوف امانول کانت په خپل د قضاوت کريتيک کې څلور تلنارې د تيورتيکي ښوونې له پاره توپيروي.

١ – سمانديز په سختۍ پايلاسته-راوړنه (دبيلګې په توګه د دېدکشن له لارې).

٢ – د انالوجي يا ورته- والي کارونه

٣ – رښتياوالي اند

٤ – هيوپوتيزې د ممکنه روښانه-ونې بنسټ يا دليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده له انده په رېښتونې هیپوتیزې لومړی فقط یو له ځلورو امکاناتو دی، چې یوه ښوونه پیدا کړي، خو دی د یوې هیوپوتیزې سره لږځه غوښتنه وړاندې کوي، ،، له دې باید لېترلږه د امکاناتو پوره ډاډ وي،،.

په قانون یا قضا کې هیوپوتیزې په یوه شرطي جمله کې فرمول بندي کیږي.

په دې کې دا جوړښتونه خوندي دي :

که X ، نو Y

یا هم هر څومره X ، همغومره Y .

هیوپتیزې پوښتنې نه دي، بلکه ویناوې دي. وهڅیره، چې دا داسې ټیک فرمولبندي کړي، چې شونتیا یا کیدنوالی یې وي.

بیلګه د که – نو- فرمولبندي

که په دفتر کې زیاتې کړکۍ شتون ولري، نو همکاران ډیر تولید کوي.

بیلګه هرڅومره – همغومره – فرمولبندي

چې هرڅومره ډیرې کړکۍ چې دفترکې شتونولري، همغموره هکاران ډېر تولید کوي.

د هیوپوتیزس ازماېښت:

که تا یوه هیوپوتیزې چمتو کړې وي، باید دا اوس وازمایې او د هغې په رښتیا ارزښت یې هم وازمایې.

- که انتظارمو رښتیا شي، کیدی شي اړونده هیوپوتیزې رښتیا وپیژندلشي.

- د دې مخامخ که انتظار مو رښتیا نه شي، نو هیوپوتیزې، چې وییینه یې(افاده شوې) شوې ناسمه وپیژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د Verifikation مخامخ Falsifikation: ناسموالي پيژندونی يا ناسموالي پيژندل د يوې وينا ناسموالي ښوونه، دا په دې مانا چې يوه ويناد ښوونې له لارې ناسمه راوځي.

روزنکشفونه يا روزنمیندنه.

--- ،، كه هرڅومره ډېر زده كوونكي په ټولگي كې وي، همهغومره د زده كوونكو د زده كولو توان ټيټيږي،،. ،، كه درسخونديونه د ازمويينې له پاره نه وي، نوزده كوونكي دا درس زر له ياده باسي،،.

.... ١٥ ....

لومړۍ نيونه د ټولگي لويوالي اوزده كوونكو اود زده كوونكو توان اړوندوالي په يوه لور د هرڅومره – همغومره – وينا په گوته كوي. دويمه د كه – نو – وينا يو شرط وركوي.

د هيوپوتيزې ستاتيستيكي ازماېښت

ته امكانات لري، چې هيوپوتيزې ستاتيستيكي و ازمايې. د دې له پاره ته يوه صفر (H0) هيوپوتيزې او يوه مخامخ تيوپوتيزې (H1) ليكې.

بيلگه H0 :

د كړكيو گڼون د همكارانو په توليد يواغيزنه لري،

بيلگه (H1)

د كړكيو گڼون د همكارانوپهتوليد يو اغيز لري.

صفر هيوپوتيزې له دې مخ ته ځی، چې كوم اړوندوالى نه شته او مخامخ هيوپوتيزې بايد و ازمايل شي. ستا مخته يوه لړۍ ستاتيستيكي هيوپوتيزازماييني مخ ته پرتې دي، چې هيوپوتيزې فريفيڅير كړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغنستان کې د روغې راتګ

راځئ لنډ په ګډه د هیوپوتبزو په مته وځیرو، چې په افغانستان کې روغه څنګه راتلی شي؟

دا څه چې موږ دلته څیړو، دا به یو لنډیزوي، چې د پوهنیز کارخوندیونه دې هرومرو نه وي، خوهغه کار به په داسې هیوپوتیزو ودان وي.

د دې له پاره هیوپوتیزې راوړو او ربښتیا یا سموالی یا کیدنوالی یې بیا ښایو.

لومړی: که طالبان او دولت سره خبرو ته کینې، نو روغه راځي.

دویم: که طالبان او امریکا سره خبرو ته کینې، نوروغه راځي.

.... ۱۶ ....

لومړي حالت ته: که د طالبانو اودولت همغږی سره امریکا همغږې نه وي، نو روغه نه راځي.

دویم ته: که د امریکا اوطالبانو سره حکومت نه وی همغږی، نوروغه نه راځي.

اوس دې نوې هیوپوتیزې ټه:

دریم: که طالبان،حکومت اوامریکا خبرو ته کیني، نوروغه راځي.

دریم ته: که دا همغږي منځ ته راشي- بېله کوم زور- نودا بیا پخپله روغه ده.

څلورم: که حکومت پرته له نورو افغانې ډلو له نمایندګانوسره طابان وګورې، نو روغه منځ ته راځي.

دا هم ځکه نارښتیا ده،چې:

یو : که حکومت ورسره همغږی نه وي، روغه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه: دوي د افغانستان خلکو ته مسئوليت نه لري، نو کيدی شي څه چې کوي يواځې د ځان په ګټه به يې وي.

دوي له دې امله د روغې پروسه کې فعاله ونډه نه شي لرودی.

پوهنيزه تيزې Wissenschaftliche These

په پوهنتيوري کې د تيزې بڼه هيوپوتيزې ده.

يوه پوهنيزه تيزې يوې ځانګړې لا رې ته نه ده اچول شوې.

د دې له پاره چې په پيداښتپوهنه کې د تيزې منل په پوهنيزه چاپيريال کې جګه کړو، بايد تيزې

- يو روښانه او ټيک پيژندل شوی حکم يا پرېکړه وي،
- ناسمښوونيزه وي،
- د خپلې انځوروني په ترڅ کې کټمټ پاتې شي،
- هيڅ بله منلشوې تيزې رد نه کړي،

- هيڅ بله منلشوې تيزې رابنده يا محدود نه کړي،

سم انديز مخامخ ونه لري يا خوندي ونه لري.،

- د پسې ازماېښتوړ واقعيت باندې ودانه وي،

يوه بيلګه يې د نيوتن د خوزښت له تيوري څخه د کپلر لار يا قانون دی د ستورو ګرځنلار(قضيه).

په فرانسه کې تيزې د ډاکترۍکار(*thèse de doctorat*) Dissertation ته وايي ورته نږدې لکه تيزس *thesis*انګلستان،المان اونور ژبوکې.

هغه کليمې، چې داسې لږ روښانه-ونه يې اړيينه

د خبرو له پاره د خبرو مواد: Stilmittel

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کړی شي ډېر ریتوریکي خبرمواد (د خبرو مواد) ولري، چې له هغې ګټه اخستلی شو د دې له پاره ویونه چې په ژبنیز جوړښتونو کې ورکړل کیږي. دا لږ ستونځمنه ده، چې شعرشننه او کورکارکې دا متمئن موخه-ور وټاکو.

ژارګون Jargon **یوه ځانګړې ژبه همداسې وینا- یا ویینډول په نخښه کوي.**

ریتوریک **Rhetorik** د خبرو هنر

Oxymoron اوکسومورون:

اوکسومورون د یوه خبرمواد(خبرو مادو) په څير ، په ټولډولونو لیکنو کې کارونه میندلی شي. له دې امله ځانله په لوریک رابند نه دی، بلکه ایپیکي اودراماتیکي کارونو کې هم میندل کیږي.

Paradoxon: زیات وخت پارادوکسون د اوکسومورون سره بدلیږي(،، زه توانمند یم نسبت هغه خورا توانمندته،، هغه بیعقله دی و هغه ډېربیعقله ته،، ، ،، یواځنی تل پاتیکیدونکی بدلیدنه ده،،)، د دې مخامخ دا اوکسومورون ویونه په برکې لري، چې د خوندیونې یې یوبل ردوي(،، بې وینې تویولو جنګ،، ، سولهییز انقلاب،،.

اوکسیومورون له خبرو او ورځنی

دا لږ ډېر دي

.... ۱۸

دې ډک یا زه غریب کړم

دا بیړه له تلوار سره

تور سپین

کونتردکشن ادیکتو د اوکسومورون په څير

خوښي درد

تور شیدې

ګرده څلوری(مربع)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګې چغې   یا

بې غږه چغې

چیازم: Der*Chiasmus*

چیازم خبروMواد (د خبرو ماده یا مواد) دي، چې مور ورسره په لوریک کې مخامخ کیږو. دلته برابر ارزښته ویونه، برخغونډالې یا غونډالې په ټرلیپرلپسې ډول چلیپاډوله یا څلورلاریز سره مخامخ تنظیمیږي. دا په دې مانا، چې چیازم د دې توکو یوه څیره – هندارونیز نظم دی.

ماته ژبه کرانه ده   ګرانه ده ژبه ماته

دا یې هغه چلیپا - یا اټیران ډول لیکنه یا که غواړې څلورلاریزه لیکنډول

ماته ژبه کرانه ده

ګرانه ده ژبه ماته

پای یادونې:

- په دې لیکنوکې زیات ویونه راځي، چې په پښتو مانا یې ستونځمنه ده او روښانونه غواړي. زه به وهڅیږم یا هڅیدلی یم، داسې په یوه یا څو لیکوکې یې داسې لنډه روښانونه او پیژند ولیکم، خوزیاته شننه به ورسره نه وي، ځکه، چې دا هریو وی په خپل ځان کې یوه پوره لیکنه ده.

- ځنومسلکي ویونومانا کولوکې به دا ستونځې وي، چې ټیک مانا یې نه شو ورکولی یا نه ورکول کیږي، خوروښانه به یې کړواویا به ورته نږدې ګډوله-وی وکاروو.

.... ۱۹ ....

- زه خو د داسې لیکنوسره نوی یم، خو باور وکړی، چې هره غونډاله له الماني په پښتو انډول لیکم، خوند ترې اخلم.

- هره ریښه یو ځانکړی خوند لري او څوک چې له یو څه سره داسې لږ په اړیکو کې راځي، نو نوره مینه یې هم ورسره پیدا کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زه پوهیږم، چې زموږ ډیر هیوادوال له ماخخه په دې ښه پوهیږي اوډېر څه به یې لیکلي وي، خوهر څوک یوه د لیکلوځانګړې لار لري، چې دا په پوهنه کې پخپله یو مړښت دی.

- زه چې موخه-ورې غونډالېراټولوم یا د همغږې لیکنې راژباړم، نو کوښښ کوم، چې منځپانګه یې راځخه خرابه نه شي او دا کار پوره ستونځمن دی. که غونډالې کله،کله دپ،هیدنوستونځې لري بخښنه به راته کوی.

- زما بله ستونځه داده، چې دا هرڅه په پښتو ولیکم، نو دا هم یوساده کار نه دی، ځکه ژبه مو د ډېرو شیانو اوپه تیره بیا په پوهنه کې نابلده ده.

راټولوونکی: ډاکتر ماخان میری شینواری

Die **Antinomien der reinen Vernunft**،،

د سوچه هوښیارتیا یا فکرتوان انتینومي،،

د ایمانوېل کانت لیکنه.

یوه د مخه راوړنه:

۱ - ما په یوه د مخه لیکنه کې دتیزې او انتیتیزې باندې خبرې ګړې وي او هلته د انتینومي وی یا کلمې سره مخامخ شوم، لړورته کونجکاوشوم، ومې غوښتل،چې دا هم ګرانولوستونکوته له الماني پښتوکړم. نه پوهیږم، چې موږبه څومره ددې ،،د کانت،، د لیکنو سره بلد یو، خو زه ورسره سوچ بوچ نویوم، نو ماته یې له دې امله په پښتوکولوپوره ستونځې جوړې کړې، ډېروهڅیدم، چې خپل د لیکنې اوژباړې هنرڅخه کار واخلم، خوبیا هم نه پوهیږم، چې څومره به مې پوهوړ لیکلي وي. تاسو درانه فلسفیپوهان دې مرسته وکړي، چې دا زما نیګرتیا پوره کړي اوکه هر ډول مو خوښه وه.

۲ - زما له پاره دا فلسفي مسلکي کلیمې یا ویونه په پښتو هم پوره ستونځمن دي یا وو، هیله مې ده، چې داسې نیمه نیمخوره به مې یا لړترلړه د پرې پوهیدنې پښتوکړي وي، دا په دې مانا، چې پښتو اېدول به یې ورنږدې وي، چېموخه ترېوپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – زه مسلکي نه يم، خودا چې دا د تيزې او... تر انتينومي پورې خبرې اترې مې خوښې شوې، ومې غوښتل ګرانو هيوادوالو ته يې وړاندې کړم، هيله ده، چې که داسې نورې ليکنې مولوستلې وي، دا مو هم داسې لړخه دپام وړ وګرځي.

،، د سوچه هوښيارتيا يا فکرتوان انتينومي،،

د سوچه هوښيارتيا انتينومي(يوناني انتی،، مخامخ،، نومي ،، لار يا قانون،،) د هوښيارتيا يا فکرتوان پوښتنې ته سم انديز يا منطقي ردوونکې ځوابونه دي. ايمانوېل کانت دا د سوچه هوښيارتيا کرتيک په ترانسځندنتالې ديالېکتيک کې و څېړلې يا خبرو ته را واچاوه.

der *Kritik der reinen Vernunft Transzendentalen Dialektik*

(Vgl. Immanuel Kant: AA III, 281–382)

د سوچه هوښياتيا کريتيک په همغه د مخه د لومړي چاپ په وينا کې کانت ليکي:

،، د خپلې پيژندنې په ډله کې (هم انديزه ډله) انساني هوښيارتيا يا فکرتوان يو ځانګړی برخليک لري:

دا چې دا(يعنې هوښيارتيا يا فکري توان) د پوښتنوله لارې زوريږي، هغه چې دی (دا فکري توان يا هوښيارتيا) يې نه شي ردولی: ځکه چې دی له پيداېښته پخپله هوښيارتيا يا فکري توان له هغه نه شي تيرېدلی، چې ګوندې دا هغه ته ځواب نه شي ورکولی، ځکه چې د ا د ټول انساني هوښيارتيا يا فکريتوان له منځ پانګې اوړي.

د کانت له مخې اړيينډوله هوښيارتيا يا فکرکولتوان دې ته مائل کيږي، چې زموږ د خيال او قضاوت يو رايوځای شوی - يا راټول شوی يووالی ولټوي، چې له دې سره د پيژندنې د باوريکيدنې ورشو پراخه کړي. له دې سره دی د اصولو (پريخيپ) يا فکر(ايدې) يا نظر قضاوت ته راهځوي، چې دا د ممکنه تجربو ورشو پرېږدي:،، ترانسځندنت قضاوت،،. دا چې يو سوچه فکري توان يا هوښيارتيا له تجربې د مخه شتون لروده، چې د دې قضاوت توان له مخه لري، نوېواځې د فکري توان يا هوښيارتيا، ردکيدونکي يا انتينومي او ناسمون، چې له دې سره منځ ته راتلی شي، رابرسيره کړي(راځرګند يا رابربنډ کړي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې پيژندتوان – يا هوښيارتيا کريتيک ،، د سوچه هوښيارتيا يا فکرکولتوان،، يوه برخه جوړوي ، چې د يوې ،، ټوله نړی،، فکر د يو شي يا مضمون په څير لري.

يوګونې انتينومي

د کانت له مخې يوګونې ،، ردونخبرې يا ردونبحث،، يا انتينومي د تيزې او انتيتيزې په بڼه په لومړی سر کې يود بل مخامخ ايښوول کيږي يا راوړلکيږي. له دې پسې بيا د تيزې او انتي تيزې له پاره يوه ښوونه سرته رسولکيږي. په ښوونه کې هروار يوه يادونه ټرلکيږي

.... ۲۱ ....

يا راوړلکيږي، چې د ردونې منځ ته راتلنه روښانه کوي او د هغه اوبيونې يا حل وړاندې کوي. دا د کاتيګوري سرليک پسې ځي يا تعقيبوي.

تيزې اوانتيتيزې يې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښيارتيا يا فکري توان انتينومي

)د کانت له مخې يا اند يې (اوبيونه يا حل:

دا يو د بل سره مخامخ دربدلې تيزې او انتيتيزې د کانت له انده له تيزې او انتيتيزې څخه د کومې په ګټه پرېکړه نه شي کولی .د دواړوله پاره يو دليل پيداکيدی شي، چې د کانت د منلي قانون يا لار له مخې د ټوليزسم اند يوه اړيينکيدونکې څرګندېدونکې ښوونه ورکوي .دا چې يو د بل ردکيدونکي اړيينکيدا رامنځ ته کيږي، کانت له انتينومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غږيږي .د هوښيارتيا يا فکرتوان ناسمه کارونه په ورځني ميتافزيک کې
د کانت له انده د يو د بل ردکوونکو قضاوت(پرېکړې) کونې)ميتافزيک
کريتيک دې وکتل شي (په ګوته کوي

دا پورته راپورته شوې پوښتنې د کانت له اند يواځې د
ترانسځندنتلفلسفې له لارې اوبی کیدی شي:

.

.... ٢٢ ....

که هوښيارتيا د پيژندنې دواړه سرچينې، پوهيدنتوان Verstandاو
احساسيدنوالی Sinnlichkeitپه پام کې ونيسي اودهغو هره برخه
سره توپيرکړي، نوسړی په پام کې راوړی شي، چې دا وی،، نړی،، په
تيزې، انتيتيزې او ښوونو کې، زر تجربوي د را ټولې شوې کليمې يا
وی د ټولبرېښيدونکو څرګندېدنو ،زر،، اينتلکتول،، د ټولو الاتو د يوه
سيستم په خير وکارول شي .بې له دې يو د بل له بدليدونو سره د
دواړو انتينوميو تيزې او انتيتيزې په برابرډول ناسمې انځوريږي، د
دريمې اوځلورمې انتينومي ممکن دواړه د نړی-کليمې د همغه يوه
څخه د دواړو کاروندول رښتيا راووځې .د دريم داسې په نامه
خپلواکوالي انتينومي کانت ته اجازه ورکوي، چې په خپله کارنده يا
عملي فلسه کې ازادي د پوستولات)Postulat،، تل رښتيا وينا،،.وينا
چې تل رښتيا نيولشوي وي يعنې تل رښتياوي (په خير رامنځ ته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پسې راړنه:

ځنې ويونه، چې ګومان مې دی اړيين وي، دلته داسې لړ د پيژند له مخې يا سره روښانه کوم.

Postulat: وينا چې تل رښتيا نيولشوي وي يعنې تل رښتياوي.

کاوزاليتي Kausalität

..... ۲۳ ....

کاوزاليتي Kausalität په ټوليزه توګه په ژبکارونه او همداسې فلسفه کې د سرچينې او اغيز اړوندوالی په نخښه کوي، کوزاليتي ته سنونوم ،،سرچينه-والی،،.

ساده بيلګه:

دا چې ورښت ورېدلی دی، سرکونه لانده دي.

کتنه يا ژورکتنه Einsicht : کتنه يا ژورکتنه دې په ورځنې ژوند کې دا وي، چې د يوه شيورشو خويونه، اړوندوال او اړيکې ذهني ټيک وپيژندل شي، فکري راونيول شي او شي ډوله سم وپوهيدلی –واخستل –يا ومنل شي.

Erkenntnis: پيژندنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پيژندنې Erkenntnisوي له پاره يووالیز پيژند نه شته .په لومړي راتنګ -یا نزدېوالي کې کیدی شي پيژندنه)اېرکنتنيس (د پروسې او لاس ته راوړنې د يوه د کتنې يا تجربې له لارې ګټلې پيژندنه ونښايو يا په نخښه کړو.

پيژندنتيوري)Erkenntnistheorie ١ (د فلسفي بنسټورشو ده، چې د زده کړې يا پوهيدني له پاره پوښتنې د نيونو له لارې، د پوهنې او د باوري کيدنو منځ ته راتلونکې نورې بڼې په بر کې نيسي.

...... ٢۴ ....

له دې سره دا هم څېړل کيري، چې څه اخلاق او څه)ځان ته (رواکول څه سرته رسوي او د ګومان څه ډول د باوري کيدو په کوم ډول ليدوړ منځ ته راتلی شي.

)١ (پيژندنتيوري او نه پيژندتيوري .دا دوه سره بيل څه دي.

ترانسځندنتلtranszendental

ترانسځندنتل) transzendentalلاتين *transcendere*له پولې ،،اووښتنه،، (د پيژندنتيوري اړوندوالي د تجربو په)نسبت (کارول کيري ـ دا په خيال کې راوړنې يا پيژندنې له مخې، کوم چې د ايمپيري تجربو له لارې لاس ته نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړلکیدی، د هغه باوریوالی مګر باید ونیولشي، چې د دې سره رښتیاخوندیونه ولري او له دې سره پیژندل او پوهیدل شوني یا کیدوني وي.

د انسان فکریتوان پانګه، چې کتنه یا مطالعه یې لاس ته راوړي، اړوندوالی وپیژني، چې یو شی ونه ګوري یا پام ته رانه شي، یو قضاوت په وکړی شي او پسې یوې کړنې پسې مخ کړي یا ځان لوریز کړي.

.

.... ۲۵. ....

د هوښیارتیا**Vernunft**یا فکري توان وی په خپل نوي کارونه کې یو د فکر له لارې ټاکلې انسانۍ فکري توان geistigesانساني پیژندنې ته بډایي په نخښه کوي یا بولي.

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

دوېمه برخه/ ایمانوېل کانت

د کانت سوچه هوښیارتیا انتینومي کې دا لاندې د کانت تیزې او انتیتیزې په یوه لښتکي کې وې اوهغه په لومړۍ برخه کې له تاند درنې پاڼې څخه په چاپ کې نه دې راغلي.دا دۍ چېپه ځانله توګه تاسوته وړاندې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تيزې اوانتيتيزې يې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښيارتيا يا فکري توان انتينومي

ګڼه	Theseتيزې	Antitheseانتيتيزئ
١	،، نړۍ په وخت کې يو پيل لري، اود فضا له مخې په پولوکې رابنده ده.،،	،،نړۍ پيل نه لري، او په فضا کې پولې، په ځانګړې توګه هم د وخت په ليد او هم د فضا له مخې،ناپای ده.،،
٢	په نړۍ کې يو هر يوځای شوی شۍ له ساده برخو جوړدی، اوهرچيرته دا شته نه د ساده په خير، يا دا، څه چې دې يوځای شوي دی.،،	،،په نړۍ کې هيڅ يوځای شوی شی له ساده برخو جوړ دی(په نړۍ کې يوځای شوی شی له ساده برخو نه دی جوړشوی)، او هر چيرته په انځورونه کې نه-ساده شته(ساده نه شته).،،
٣	،،د پيداېښتي لار(قانون) له مخې کوزاليتي يوګونې يا يواځنی نه ده، له کومې چې د نړۍ څرکنديدنه رابيليدی شي. يوه بله کوزاليتي د خپلواکی له لارې د همغې روښانه- ونې د نيونې له پاره اړيينه ده.،،	،،خپلواکي نه شته، بلکه په نړۍ کې هرڅه ځانله او ځانله د پيداېښتي لارو يا قوانينو سره پيښيږي.،،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	،،په نړۍ کې یو څه شته، کوم، چې د هغې برخه یا د هغې سرچینه ده،اوساده یو اړیین شتون دۍ.،،	،،هرچیرته ساده نه اړیین شته شتون لري یا شته، نه په نړۍ کې اونه د نړۍ دباندې، پرته د هغه له سرچینې.،،

نیونه، غوښتنه، ښوونه:

د دې نومونو سره مور تراوسه بلد یو: فرضیه، ثبوت،ځواب یا ښوونه.

دا ویونه، چې زه یې دلته اوس د ګرانو لوستونکوسره شریکوم، زیات په شمیر پوهنه کې کارولکیري، خو په ورځني ژوند او نورو پوهنوکې هم ورسره مخامخ کیرو.

زه زما لیکنې له الماني ځخه راژباړم. زه باوري یم، چې له مانور تکړه کسان شته، چې دا کاربښه کولی شي، که دوي یې پځپله نه کوي، نوهیله ده، چې لږترلږه خومرسته وکړي.

وړاندنیونه(preconditio لنډ: نیونه، فرضیه)

وړاندنیونه یو حالت او یا یو خوي دۍ، چې باید پوره وي، له دې د مخه چې یو بل حالت، یوه کړنه یا یو بل خوي او یا یوه بله پروسه د ښوني شي یا وښول شي.

د بیلګې په توګه په یوه څه کې د ننوتنې منلو یا داخلېدو اجازې د مستحق کېدو له پاره ازموینه زیات وخت یوه وړاندنیونه یا که غواړۍ فرضیه ده

یوه وړاندنیونه کېدی شي یواځي د یوه حالت یا یوه خوی یوه وړاندنیونه وي.

.... ۲۷ ....

په سم اند کې وړاندنیونه په لاتین کې د پریمیسPremise په نامه هم بلل کیري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شمېرپوهنه کې وړاندنیونه د یوې ښوونلاري یوه غوره برخه جوړولی شي

په دې توګه ایندکشن وړاندنیونه induction precondition *Induktionsvoraussetzung* پایونه د ایندکشن ښوونه(Induktionsbeweis (the prove of induction)(د ځانګړو څخه په ټولیزو پایونه) پیل په نخښه کوي.

بېلګه: په ډېرو هېوادونو کې د تابعیت منلو لپاره په پوره سویه د ژبې زده کړه مخ د مخه وړاندنیونه ده.

په افغانستان کې د پوهنتون ننوتنې لپاره د کانکور ازموینه وړاندنیونه ده.

قضیه یا جمله:

جمله په شمېرپوهنه او سم اند کې یوه نوې پوهه یا پېژندنه ده، چې له اکسیومونو، ټاکندویو (پېژندونو یا تعریفونو) او څرګند جملو څخه فرمولبمدي کیږي. ددې لپاره، چی د یوې جملې وینا و منل شي یا وپېژندل شي، باید و ښوول شي . که په کره توګه ونیسو نو دا یوې منلې legitimierte (قانوني) پرلپسې ټولګیز (صنفي) پریدیکاتي سم اند د پایونې پرلپسې ده یا که غراړی پایله ده.

ښوونه:

په شمې رپوهنه کې ښوونه د یوې وینا د رښتیاوالي یا نارښتیاوالي باوري راوېستنه (ښوونه) ده. دا د اکسیومونو، چې سر له سره رښتیا نیول شوي وي او نورو وینا و څخه، چې رښتیاینه یې تیاره ښوول شوي وي راوېستل کیږي.. دلته له اکسیوماتیکي **axiomatischen** ښوونې خبرې کوو.

شمیرپوهنیزښښوونېزیات وختپه وړو، وړوپلو د نورو غونډالویا جملوپه بنسټ سرته رسیږي.

جوړښتیزې – او نا جوړښتیزې ښوونې.

شتونښوونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتونښوونه چې وښايي ده، يا يوه تلنلار ورکړ شوې، چې اوبی ته موبيايي،دا په دې مانا چې، يواوبی جوړيږي يا منځ ته راځي.

د يوه نه جوړښتيزې ښوونې سره د خويونو لرلوسره د يوه او بيشتون پای کيږي. کله ختيناسيده نيونې کيږي، چې اوبيدې شتون نه لري. له دې ښوونو لاس ته نه راځي، چې سړی ځنګه اوبی لاسته راوړي.

غوښتنه (ثبوت) Behauptung

غوښتنه (ثبوت) Behauptung يا ،، څرګند يا روښانه حکم ،،تضمين شوی قضاوت،، هم بلل کيږي، يوه جمله ده د ځانګړې مانا سره او له ويونکي څخه داسې ويل کيږي، چې ټوليزه او د تل لپاره وي. که د بېلګې په توګه څوک پوښتنې ته ، چې ايالندن له پاريس څخه لوي دی،؟

ځواب وايي: لندن په ۲۰۰۰ ز ک کې د پاريس څخه زيات اوسيدونکي لرل،، نو له دې سره دی غوښتنه رامنځ ته کوي.

يوه غوښتنه نه يواځې لکه (څرکندونه) ويېنه يوه جمله ده د ټاکلې خونديونې (متن) سره، بلکې يو ټوليز ه کړنه کاروايي ده: د ويل شوې وينا لپاره يوه ټوليزه په اختيار کې نيونی (چې ګوندې د ټيکوالي دعوا پرې شوي وي) باوري کيدنه. John R. Searl د دې لپاره د خبروکار"speach act" کلمه و کاروله.

غوښتنې کېدی شي ټيک (همداسې رښتيا) وي يا نارښتيا. دا له دې امله موخه ورې دي، چې غوښتنو باندې د منلو او ردونو له امله خبرې اترې يا که غواړی مباحثه وشي، شک

پرې راشي، ومنل شي يعنې تصديق شي، چې زور پرې واچول شي، وښوول شي، رد کړای شي (ياني تضاد يې وښوولی شي).

د نورو ژبنيو څرګندونو څخه يې رابېلونه

غوښتنې (ثبوتونه) نه دي لکه دا لاندې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – په نیونو ودانې یا فقط نیول شوې یا نا جدي جملې. بېلګې په توګه په ادبیاتو، ژبتمرینونه یا ټوکې ټکالې لکه (،،په یوه وخت کې یو پاچا وو...........،،)

۲ – پوښتنې، شک، ګومان (،، نه پوهېږم، چې ایا دا با راشي،،)

.... ۲۹ ....

۳ – تیوریتیکي نیونې (،، نیسو،چې هر مالک د جګې ګټې هلې ځلې کوي،،)

۴– امر (،، لاسونه جګ،،)

۵ – کلیمه ټاکنه یا نومینال پېژند: ،، د زیاتو اتومونو ټینګ تړنه دې ،، مالیکیول ،، و بلل شي.

۶ – د ځانیز خوند یا مزې څرګندونه (،، دا موزیک مې ښه راځي،،)

کومه ګټه نه لري، چې دلته د ربښتیا پوښتنه رامنځ ته کړو. دا ډول جملې له بله اړخه په ارزښت کیږي، د بېلګې په توګه موخه ورتیا، هنري خوندیونه، مجلس ارزښت.

د غوښتنو ډولونه.

غوښتنې د خپلو منځپانګو له لارې په برخو وېشل کیږي، د بېلګې په توګه:

— غوښتنه، چې نړۍ څنګه جوړه شوې، داسې په نامه empirische یا په تجربو ودان، په ربښتیا faktische یا مثبت

ښوونه(،، دا ونه له لسوکالو زړه ده،، ، ،، سرپ له وسپنې درانه دي،،). دا ډول غوښتنې تجربه- پوهنه ده، په ځنګړې توګه empirische ایمپریکي کارونه په پیداښتې پوهنو کې.

— سم ادیز- شمیر پوهنیزې غوښتنې (،،د ۱۴۴ څلورۍ ریښه ۱۲ ده،،). دا د شمیرپوهنې او سم اند اله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ارزښتیدونکي غوښتنې (،، سپین و برګ ته ښه باجه یا رباب وهي،،).

— یوه لار ، یوه کچه، اخلاقي غوښتنې (،،سړی باید له دوي سره مرسته وکړي، چې بې له کومې تیروتنې یا ناوړه کړنې یا ګوناه اړ شي،،). دا ډول غوښتنې د نورماتیو-یا مثبت اخلاق Ethik الې دي.

— hermeneutische روښانه، موخه ښوونیزې غوښتنې (،،د سپین بیرغ ښکاره کونه دا مانا لري، چې: ،، موږتسلیم یو،،). دا ډول غوښتنې د ژب – او کلتورپوهنې الې دي.

د نني سایکولوژیکي یا دننه (ځان) کتنې غوښتنې
innerpsychische oder introspektive Behauptungen

(،، زه د غاښ درد لرم،،. ،، ګپینی خوږ خوند لري،، ، ،، زه ګورم، چې ترمومتر۱۰درجې څیلزیوس ښایي،،).

غوښتنې په نوروبرخو هم وېشل کیږي په:

— غوښتنې په پخواني وخت کې په یوګړو یا ځانګړو پېښو، اوسمهال یا راتلونکو پېښو.

(،، ګوټې په ۱۸۳۲ کې ومړ،، که د ګوټې په ځای مې کوم افغان لیکلی،نود زېږېدنې یا مرګ ورځ مې یې باید اسانه پیداکولی شوی، دا چې دا مې نه شوکولی، اړ شوم همدا الماني پرېږدم.په خواشینۍ).دا ډول غوښتنې د تاریخپوهنې الې دي.

— د ټاکلو ډولونو شیانو شتون غوښتنه (،، په دې ځنګله کې ډینګرۍ شته،،).

— په تجربوي قانونمندۍ یا لاراړوندوالي غوښتنې (،، که څوک یوه کریستال ګلنۍ په مرمرځمکه وغورځوي، زرې زرې کیږي،،)

— د علتونوغوښتنه (،،سپی مړ شوی، ځکه چې هغه سرطان لروده،،).

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د ثبوت په ځای د دې نوي وی ،، غوښتنه،، سره بلد نه یو، خوګورو چې دا سم همغه ثبوت دی.

غوښتنه: سپی په سرطان مړ شوی.

ښوونه: دا بیا باید وښوول شي، چې همداسې ده اوکه نه.

Imperativ په امریه بڼه، غوښتنې، امر

Implikation په کې رادننه کونه

جمله (شمیرپوهنه)

جمله په شمیرپوهنه اوسم اند کې یوه نوې پیژندنه ده، چې دا له اکسیومونو، پیژندونو او تازه پیژندل شوو جملو څخه وتلې فرمولبندي کیږي یا جوړیږي.د دې له پاره چې د یوې جملې وینا دپیژندلشي،باید دا وښوول شي.

په نورمال ډول جملې د خپل غوره والي په ترتیب په یوه اهرامډوله ترتیب پهبرخو وویشل شي، چې ترتیب یې داسې برېښي:

۱ – Lemma مرستندوی جمله (د یوه غوره ښوونه کې مرستندوی جمله)

۲ – Korollar د کره کونو یا ترې لاس ته راوړنو یوځایکول، چې دا له یوې جملې یا یوه پیژند بې د لویو بوختوالوراکول کیږي. زیاتوخت پای لاسته راړونې)

۳ – Proposition (سم اندیزې ویناوې).

۴ – جمله یا تیوریم Theorem (پوهنیزه – او بنسټجمله یا سټجمله. Theorem تر اوسه په زیاتو ژبو کې کارولکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل ژبنیز – یا ورځني ژبنیز لیدنې غوښتنه

— تل ژبنیز لیدنې غوښتنه په ټولیزه توګه فکر دی.. که سړي ته یو فکر یا پیښه پیدا شي، نو سړی کړی شي دا یوه غوښتنه وبولي.

بیلګه- غونډاله: زما غوښتنه ده،چې زه موټر بیایم.

مانا: زه اوس په دې فکرراغلم، چې په موټر کې ځم.

غوښتنه د فلسفې له لیده یا له مخې:

د فلسفې پوهنې له مخې د **Immanuel Kanntichnochnicht** (ایمانول تراوس مې نه پیژاند) کاتیګوري (ډلې) غوښتنه د احتمالوالي لارو – – یا قانونمندۍ په بنسټ په درې برخکاتیګوریو وېشل کیږي: دروغ، پوهیدنه اوتوکلي پیښیدنه.

د **kategorischen Konjunktivs** یا ناسیده ویناو په بنسټ دروغ هغه دغوښتنې زیاته پیښیدونکې بڼه ده.

ویناډولونه یا وینابڼې:

درې Modi مودوله یا ویناډولونه شته: ایندیکاتیو، کونیونتیو اوایمپیراتیو

ایندیکاتیو Indikativ نومینال وینابڼه ده: ته ځې، هغه ځي او داسې نور.

کونیونکتیو یا ناسیده وینابڼه: غوښتن- یا هیله بڼه: زه به لاړ شم، ته به لاړ شې.

ایمپیراتیو Imperative امربڼه: لاړ شی.

Konjunktiv ناسیده وینا:

کونیونکتیوپه هغه حالتونوکې کارول کیږي، چې ریښتونی نه، بلکه یواځې شونی یا ممکن وي. یا دا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات وخت وينا په ناسيده ويناکې د امکان په چاپيريال کې راځي، دا د
امکانښه هم بلل کيږي. کونيونکتيودا نه ښايي، چې يو څه
شوني دي.

زه به لاړ شم، ته به لاړ شي اوداسې نور.

دا موضوع پوره اوږد او په زړه پورې د خبروڅه لري.

دا څه ليکنې مې چې وکړې، نود ژبې سره مې مينه نوره هم زياته
شوه اوداسې وايم، چې په دې زاړه بدن يا تيروخت د ژبې زده کړې
شم.

دا زما يوه مشوره ځوانانو اوپه پوهنه کې هڅاندو ته ـ په هره پوهنه
کې چې وي- دا ده، چې بې له يوې پرمختللې دباندنۍ ژبې – چې
وړانيزمې انګريزي ده- هيڅ نه کيږي، موږډېر د زده کړو وروسته پاتې
ټولنه يو اوژبه موتوانمنده، خو هم وروسته پاتې ده او هرڅه بايد له
بلې ژبې راونيسو.

ډاکترماخان ميړی شينواری

Formale Logik فورمال سماند

.... ۳۶ ....

د فورمال سم اند لاندې په ټوليزه توګه يو سم اند پوهيږو يا يو سم اند
په نخښه کيږي، چې دا د ويناو سم انديزو ښو منځ کې اړوندوالي
او د دې ښو منځ کې د رابيليدنې -او د لاس ته راوړناړيکو سره
بوخت وي يا ځان بوختوي.

په دې تنګې يا نږدې يا راټولې موخه په ټوله کې سم اند داسې په
نخښه کيږي، چې دا د ويناو اوپايلاسته راوړنو يو په دباندنۍ ښه
(فورمال) انځور کاروي.

يا دا: د فورمال سم اند په ورشوکې انتيتيزې د هغې د اړونده تيزې په
نه-والي کې پوهيدل کيږي. تيزې يعنې پ پورې انتيتيزې هم اړه لري
(،، نه پ). د انتيتيزې رښتياوالی ،، ناسم يا نارښتيا،، دی تر هغې
چې همغه تيزې ،، رښتيا يا سمه،، وي، او په څټ.

.... ۳۳ ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله هرې انتيتيزې ته ټيک يوه تيزې شته. تيزې او انتيتيزې نه شي کيدی هممهاله ،، رښتيا،، او نه هممهاله ،،ناسم يا نارښتيا،، وي.

بيلګې:

تيزې: دا کور سور دی.

انتيتيزې: دا کور سور نه دی

تيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو.

انتيتيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو ی نه دی.

دا قناعت بيرته د فيلوسوف هيګل ترېادي Triade تيزې، انتيتيزې اوسينتيزې ته ځي.

پراګماتيکي: د هغې کړنې کړنه ده چې اړيينه وي بايد وشي او ښوول شوی وي، چې په رښتيا کار ورکوي يا په رښتيا کيدی شي.

لنډ: هغه څه چې کړوني وي، بايد وشي

Logik سم اند يا منطق

مانا يا ترپپوهېدنه:پوهنه، د جوړښت پوهنه، د فکرکولو بڼه اولارې يا قوانين، د ورکړشوو ويناو په بنسټ پايول، فکرپوهنه يا فکرپوهيدنه، د اړيين فکر پوهيدنه، اندپوهنه يا سم اند.

سرچينه: وروستی لاتين لوجيکا(يونانيlogikḗ = د اند پوهنه، logikós ته = هوښيارتيا اړوند)

پيژند: د لوګيک سره ((von logikè λογικὴ τέχνη altgriechisch   زوړ يوناني وی, انديز يا فکري هنر,denkende Kunst‘).

په ټوليزه توګه هوښياره پايونه او په ځانګړې توګه د هغه پوهيدنه يا پوهه – د پايونپوهيدنه - يا پوهنه يا هم اندپوهيدنه – په نخښه کوي. په سم اند کې د دلايلو جوړښت نظرد هغه

 وباوريوالي ته خيړل کيږي، د وينا (د وينا پيژند د شميرپوهنې سم اند کې وګوری) د منځپانګې څخه خپلواک. همدا په دې موخه سړی د ،، فورمال،، سم اند څخه هم غږيږي. په رواج يا ورځنيډوله سم اند د فلسفې يوه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلیز ورځنې یا رواجي سم اند ګاونډ ریتوریک یا د خبرو هنرته ځان ودیز کړ یا وده وکړه. په شلمه پیړۍ کې د سم اند لاندې سیمبول لوجیک یا سم اند پوهیدل کیږي، چې دا د

.... ۳۴ ....

شمیرپوهنې (د شمیرپوهنې سم اند هم دلته داسې لږ راوړم) په دننه کې اوتیوریتیکي اېنفورماتیک کې کارول کیږي.

بیلګه:

دواړه سپي ربښتیا اونارښتیا هوسۍ پرابلم ښکار کوي، سم اند د تورې سیلوګیزم (–سم اند) سره په وسلوبار پسې بیړه کې دۍ. کینې لاندې پریمینا دس، په یوه سمڅ کې، د سم اندیزو دلایلو فلسفې کې تم شو.

Syllogismus: (ربښتیا لاسته اوړنه؟؟ بیلګې څخه ښه پوهیدلی شو): سم اند، چې له دوه نیونو یوه ربښتیا لاس ته راوړنه له ټولیز څخه و ځانګړي ته راباسي.

Parmenides: د یوناني فیلوسوف پلاتون د ،، ،، یووال اوډېروالی،، لاندې یوه لیکنه.

مودرن سیمبولیک سم اند د پیداېښتي ژبې په ځای منځ ته راوړلې – یا مصنوعي ژبه کاروي(یوه غونډله لکه منه په پرېدیکات سم اند کې د بیلګې په توکه فورمالي کیږي) او په کلکه یا ټینګ پیژندلرونکی پایلار کاروي.

د داسې یوفومال سیستم له پاره بیلګه ویناسم اند (Aussagenlogik) (دلته د اتومي ویناوو په ځای توري کارولکیږي(زما د سم اند کتاب)) دۍ.

سومبولیک سم اند شمیرپوهنیز سم اند هم بللکیږي یا په راتنګه موخه فورمالیک سماند.

-- Philosophische Logik فلسفي سم اند یا - منطق

فلسفي سم اند د بیلابیلو سم اندونو یو ناتیز (پخ ؟) راټولشوی وی دۍ، چې دا ټولګیزه ویناسم اند اود پرېدیکات سم اند په بیلابیلو ډولونو بدلوي یعنې تغیر ورکوي همداسې پراخوي، په لار ، په کومه کې چې د هغې په ژبه کې د دې له پاره چې د ټاکلو خبرورشو ده، په نورو اوپراتورونو(اوپریاتور په شمیرپوهنه کې یوه ټولیزه لار ده) ماړه کاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات د خبرو لاندې د ټولګيز سم اند څنګيدنه -که لږسخته يې ووايو-، بې لارې کيدنه داسې سم اندونه انځوروي، چې د ټولګيز سم اند له ټاکلواکسيومونو(منل شوېو ويناوې) تيريږي. دا په راتنګه موخه نه-ټولګيز سم اندونه هغه ،،کمزوري،، ټولګيز سم اندونه دي، دا په دې مانا چې په دې سم اندونو کې لږ ويناوې باوري دي نسبت وټولګيزسم اند ته، خو هلته باوري ويناوې ټولګيزې هم باوري دي.

دې پورې اړوند د L. E. J. Brouwer وديزشوی Intuitionistische Logik دې، کوم، چې د duplex-negatio„ د دوه واره نه-والي" اکسيوم (د يوې وينا p د دوه واره نه-والي څخه يبرته p لاس ته راځي)

(DN)

خوندي نه لري، له کومې سره چې جمله "tertium non datur„ (د هرې وينا p له پاره باورلري:

.... ۳۵ ....

p يا نه-p)

(TND)

نوره رابيليدوړنه ده، Ingebrigt Johanssons دMinimalkalkül ، د کوم سره چې جمله "ex falso quodlibet„ (د يوه مخامخوالي (تضاد)څخه يوه په خوښه وينا لاس ته راځي)

(EFQ)

دا خبرې اترې زما د شميرپوهنې سم اند کې پوره ځيرل شوي.

نوره نه شي رابيليدلی،همداسې په دې پورې تړلی Relevanzlogiken، په کوم کې چې ټيک د دې بنې باورلري، په کوم کې چې د کوزال له پاره غوره(relevant) دي

بل لور ته د سم اند يادونه کوو، چې پرينځيپ يا اصول لري، کوم چې باوري نه دي. غونډاله لومړی داسې بريښي چې د ګومان له مخې دا سماندیز بنسټجمله ووايي يا افاده کړي:

که p باورولري، نوکيدی شي p ، داسې بريښي، نوره ناسمه نه وي.

سره له دې هم دا په ټولګيز سم اند کې باوري قضيه نه ده. تر هغې ټولګيز سم اند ماکسيمال-کونسيستنت، دا په دې مانا چې تر هغې د يوه ټولګيز ګومان هره اړي توانمندونه به مو يوه مخامخوالي ته لاربښودوي، دا غونډاله د يو بل اکسيوم په خير نه شي ورزياتيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ډېر ارزښتيز سماند او فوزي سم اندFuzzylogik

د ې ته پراته ډېر ارزښتيز سم اندونه ولاړ دي، په کومو کې چې د دوه ارزښتوالي پرينځيپ (زما د سماند کتاب دې وکتل شي) او زيات هم د ارستوتالس د دريم ناشونوالي غونډاله (زما د سم اند کتاب دې وکتل شي) باورنه لري، د دې لاندې د Jan Łukasiewiczد(“Warschauer Schule„) د درې ارزښتوالي اوډېر ارزښتوالي سم اند.

کڼ شمير کارونې په Steuerungstechnik کې(د يوه حالت اغيزمنوالي، يو سيستم بل حالت ته وړل کيږي) دا کار د معلومات او خبرخپرونو له لارې کيږي) د ناپای-ارزښتوالي فوزي-سم اند کې ميندل کيږ، په داسې حال کې چېپای-ارزښتوالي سم اند د

.... ۳۹ ....

Gotthard Günther سم اند (“Günther-Logik„) پخپله پوره کيدونکې نيونې په سوسيولوجي کې په کار راغلي.

-- نامونوتون – يا جکتيتيدونکی سماندونه
Nichtmonotone Logiken

.... ۳۶ ....

سړی يو سم انديز سيستم مونوتون بولي، که هر باوري دليل باوري پاتې شي، که سړی نورې نيونې همورزياتې کړي: څه چې يوځل ښوول شوي، هغه په مونوتون سم اند کې هم تل باوري پاتې کيږي، يعنې هلته هم، که سړی په وروسته کې نورمعلومات هم د لاسه کړي(د ،،د،، په ځای مې،،تر،، ليکلی وو، خو وروسته مې ورته پام شو). ډېر سم اندیزسیستمونه دا مونوتوني خويونه لري له دې سره ټول ټولگيزسم اندونه لکه وينا – او پرېديکاتي سم اند.

په ټولورځني او هم په پوهنيزه پايونه کې زيات (د وخت سره) تيرېدونکي پايونلاسته-راوړنې لرو، چې دا په کره سم انديز ډول باوري نه دي اود نورو څنگ کې په وروسته وخت کې له منځه بايد لاړې شي. د بيلگې په توگه وينا،، توکس يومرغه دی.،، او ،، زيات مرغان الوتلی شي.،، ،نوپايونه به دا وي، د (وخت) تيرېدنې سره سم په دې پای کوي، چې توکس الوتلی شي. مگرکه موږنورزيات معلومات لاسته راوړو، چې،، توکس پينکويين دی.،، ،نو دا پايونه بايد سمه کړو، نو پينگوويين الوتنوړ مرغان نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې له پاره چې دا ډول پایونه هکپکووني انځورکړو ، نه مونوتون سم اند وده وکړه یا منځ ته رغۍ: دا له مونوتوني خویونو تیریږي، دا په دې مانا چې یو باوري دلیل کیدی د نورونیونو په ورزیاتونو ناباوري شي.

د دېفاولت-پایونې (ستاندارد نیونه) له امله موږ کنسکونت ته راځو، چې توکس الوتلی شي. د یوه ټولکیز-سم اندیز پایونډول له لارې موروکړای شو وښایو، چې توکس نه شي الوتلی. په دې حالت کې دېفاولت له منځه ځي او د ټولګیز-سماندییز کونسکونت پسې کارول کیږي. دلته دا -دلته شډل لیکو- تلنلار د سواره دېفاولت-سم اند په نامه بلل کیږي یا په نخښه کوو.

ډاکتر ماخان میړی

شینواری

د شمیرپوهنې منطق یا سم اند

Mathematische Logik

د جودرې شهیدانو ته

ییل یادونه: د ا لیکنه ځانله د شمیرپوهنې مینه والوله پاره په پام کې نه ده نیول شوې، دا د هر مسلک ویونکوله پاره اړیینه ده، ځکه چې وایي شمیرپوهنه هم د فلسفې برخه ده او پرته له دې شمیرپوهنه په ټولوپوهنو کې ځغاستې.
له دې د مخه یوځو اړیینې راوړنې. له هرڅه د مخه هغه غوره پیژندونه، چې د هرچا له پاره په زیاتوپوهنوکې اړیین دي: دلته نیونه، غوښتنه، ښوونه او نور اړینخه خیړل شوي،خو هغه د تاند درنې خپرونې په سپتمبر ۶ . ۲۰۱۹ ګڼه کې خواره شوي، مینه وال یې هلته کتی شي.

.... ۳۷ ....

سم اند (سماند) منطق (logic لوژیک یونانی کلمه ده، چي

اند(فکر) یا وی(لغات) ته وایی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وينا د ټيک يا کره فرمولولو لپاره د سم اند څخه کاراخستل کيږي د فورمال سم اند، د سم اند پوهنی بنسټ، د فکر ډول او فکر کولوقوانينو په ځير يې ځيړنه د اريستو تلس(۳۸٤ تر ۳۲۲ ز۰ ک۰ ا)) له خوا کينښول شو.

د شميرپوهنی سم اند د شمير پوهنې د يوې برخی په ځير پرمختګ يا وده وکړه. سم اند د شميرپوهنی بنسټ دی او د شمير پوهنی په ټولو څانګو کی ننوتی.

پوهنيزه ژبه او پيدايښتي- يا طبيعي ژبه

اند (فکر) او ژبه يو له بل سره داسې تړلي، چې بيليدنه يې ناشونې ده. په ورځني ژوند کی انسانان خپل اند په پيدايښتي ژبه څرګندوي، مګر دا د مسلکي ژبی په ځير د پوهنی(علم) لپاره بسيا نه کوي، ځکه چی د ځنو لغاتو مانا کره يا ټينګه نه ده ټاکل شوی، دا په دې مانا، چی په پيدايښتي ژبه کی يو لغات بيلی بيلې ماناوي لري د شيانوله پاره ځای اړونده بلابيل نومونه شته لکه لور(د ريبلو لور) او لور(په کومه لور) او يا څو لغاتونه ، لکه شلغم، ټيپر او منګړيتې، چی همغه يو څه يا شی په ګوته کوي۰

په مسلکی نومونو کې يو څوترمينولوجي(Terminology لاتين، يونانی: په يوه مسلک کی شته(موجود دي) د مسلکي لغاتونو ټولګه او

په همدې توګه د هغوي ښوونه ، منځ ته راوړل کيږي، چې د کلمو موخور کره ياکلک ايښوولو (ځای پرځاي کولو) د نورمي ويناو استعمال او د هغوي او د ورځنۍ ژبی وينادود څخه ګټه اخلي.

.... ۴۱ ....

په دې ډول په شميرپوهنه کی هم يوه پوهنيزه ژبه منځ ته راغلې، چی له پيدايښتي يا طبيعي ژبې او يوې ځانګړی ترمينولوجي سره يوځاي شوې يا په بل ډول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنيزې ژبی او يوې ځانګړي ترمينولوژي ټولګه ده.

له دې امله شمیرپوهنه په یوه لوړه کچه ټیکوالی(Exaktheit) ، په يوه لنډ، روښانه، ځرګند او له دې امله یو لیدوړ « وينا ډول» درلودی شي.

شمیرپوهنه او سم اند دواړه ديوې سمبوليک ژبی څخه د کارونی يا استعمال کار اخستی شي. د لغاتو په ځاي نخښی اینښوول کیږي، چی مصنوعي منځ ته راغلي او په ځانګړو ماناو سمبال دي.

د شمیرپوهنی پوهنیزه ژبه کې غوښتنه داده، چې باید په کلکه او روښانه توګه د ریښتونو (Realität واقعیتونو) شیانوObjects، د هغو شمیرنیزو څیرو او د دې لپاره پیدا یا منځ ته راغلو نخښو منځ کې توپیر وکړي. شیان له انسانانو احساسیږي، د یوه ذهنیت (Abstruction ابسترکشن) له لارې په یوه کلیمه څیره (متصور؟) کیږي او شته والی يې د یوې نخښې جوړخت construction ممکنوي. څیره کوونه یې د شمیرنې شیان دی او يوه «نخښونه» غوره کوي، چې دیوه نوم اوزيات وخت د یوې نخښې په څير ځان نيسي یا ځان ځرګندوي، د بیلګې په توګه : لکه هر پيدايښتي ګڼ د یوې نخښې داسې په نامه ګڼخښې له لارې انځوريږي۰ دا نخښه څیفر Ziffer یا ګڼخښه، چې عربې همغۀ صفر دی, بلل کیږي۰ داسې نخښونې دبنسټیزو نخښۇ څخه منځ ته راغلي. په درسي ځاي سیستم کې بنسټیز څیفرونه یا ګڼخښې په لاندی ډول دي: ۰ ، ۱ ، ۲ ، ۳ ، ٤ ، ۵ ، ٦ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ۰

د شمير پوهنی سم اند بنسټيزې کلمې

۱ثابتی(همغه یا تل همغه، همغه ارزښتیزې) ، اوښتونی یا اوړیدونی یا واریابلې ، ترمونه

Constants, variables, terms

په شمیرپوهنه کې شیان، د شیانومنځ کې اړیکې او د شیانو تړنې په نخښو(سومبو-لونو) انځوريږي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – شمیرپوهنیزې نخښې

- د ثابتو(تل همغو) لپاره نخښې (علامې) دا د یوه کره ټاکلې مانا لپاره نخښې دي یانې تغیر نه خوري، لکه ۷ ، ۱۲ ،e, pi او یا که دا د مخه ځیره رانه یوناني پي π او داسې نور

–د اووښتونو یا واریابلو لپاره نخښې: دا د یوې ورکړ شوې ډیرۍ (په ډیرۍ پوهنه کی روښانه کیري) داسې په زړه پورې توکی لپاره یوه نخښه ده، کومه چی د

.... ۳۹ ....

– اووښتونوبنسټډیرۍ بلل کیري، دا په لاتین تورو په نخښه کیري او کله کله په اندکس(ز۰ایندکسونو) یا پیژندنخښه index(ز۰ پیژندنخښې Indices) چې ایندکس د تورو پښو ته راځي په نخښه کیري۰ لکه

یا $a_1, a_2, b_j; i = 1, 2, 3, \ldots, x_j$

a1;a2;a3;...ai.; i0 1,2,3,......

داسې مناسب لیکنه یې نه ده، خو اړیم، چې داسې یې ولیکم، بل ډول ن ج ته نه شي پورته کیرى.

اړیکنخښې :

دا د شیانو اوګڼونو منځ کې د اړیکو نخښې دي لکه > , >، ≤ , = , ≥

- د نښلونو،کارونو، تړنو یا عملیونخښې : لکه زیاتون-، کمون- ، ځل-، او ویش نخښې:/، : +, -, *

- تخنیکې نخښی : لکه سیمیکولوم („ „)، نوکان ( ) او نور ډولونه یې او کوما ،

د نخښو لړۍ : که نوکان، واریابلی(اووښتونې), ثابتی او د هغوي یوځاي ایښودل د اړیکو- ، نښلونو- ، او تخنیکی نخښو یوځاي ایښوول موخه ور یا هدفمند یو په بل زیات شي، نو یوه د نخښو لړۍ ترې منځ ته راځی۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه :

الف : د3.(2a + 1) – 144 + a یوه د نخښو لړی ده

ب :11x =6 – 3a).(12 – b)، دا د نخښو لړی نه ده، ځکه چې د نخښو لړۍ موخه وره نه ده اېښوول شوې، د برابرنخښې د مخه نوک نه شته، دا په دې مانا، چې له دې څخه څه نه پوهیږو۰

۲ – ترمونه terms, Termen : ترمونه مودمخه لږ روښانه کړل،نور زموږ له پاره دلته بسیا کوي.

بیا

د شمیرپوهنې سم اند نو څه شی دۍ؟

.... ۴۰ ....

داسې يې را ساده کوو: د شمیرپوهني سم اند(منطق) د ویناو سره سر او کار لري.

وینا څه شی دۍ؟

وینا Aussage

دا چې انسان د خپل چاپیریال د ټولو شیانو او پیداېښتونو سره لاس په ګریوان دۍ، نو پوښتنې او هیلې رامنځ ته کیږي،غوښتنې لري او ویناوې کوي، په کومو ویناو کې، چې شیان او ریښتونی(واقعیتونه) بیرته هنداره (منعکس) کیږي یا په یوه څه یا شي، چی وینا کیږي، نو موخه ترې د هغه څه ریښتونې ځانیونه ده۰ یوه وینا په واقعیت کې ټیک هلته ریښتیا ده، کله، چې په هغې کې شي حالت یا بهتره شي ځانیونه په ریښتونې شته یا موجود وي، په بل حالت کې دا وینا ناریښتیا (غلطه) ده.موږ نیسو، چې دا څه دې په شمیرپوهنه کې کره ټاکلي وي او پریکړه دې پرې کیدی شي.

زه هڅیدلی یم، چې خو د شمیرپوهنې سم اند پیژندونه له تاسوشره شریک کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پژند(تعریف) :

وینا د یوه شی ، څرنګوالي (چې څنګه دی)، د هغۀ بیرته هندارونه ده. (دا په دې مانا، چې وینا یو شی په وینا کې همهغسی ښایې لکه څنګه چې دی له دې امله شي هندارونه یامنعکسونه)، چې د ژبی له لارې وړاندې کیږي یا په همدې ډول په نخښه کیږي.

یا په بل عبارت وینا د کلیمو داسې هدفمند یوځایوالی یا یوځای ایښوول دي، چی د یوه شی ځاننیونه او د شیانو ریښتونې اړیکی بیرته هنداره کوي او موخه وردی، چې د هغه دریښتیاوالی پوښتنه رامنځ ته کړای شي.

یا په بل ډول :

د وینا لاندې سړی یو ژبنی یوون، یا یووالی) واحد (unit ,Einheit پوهیږي، کوم چې د شي اړیکی (د شي څرنګوالی) بیانوي. دلته دا مهمه نه ده، چې دا وینا په کومه ژبه، په پیدایښتي (طبیعي) او که په مصنوعي ژبه ویل شوې (افاده شوي) دا هم غوره نه ده، چې دا وینا د پیدایښتي پوهنو لپاره ده، د هوا حالاتو لپاره او که د بازار د نرخ لپاره٠

په بل او ورځني ډول: یوه وینا یوه جمله ده یا فرمول دی، چې یا رښتیا او یا نارښتیا ده. داسې هم ویل کیږي، چې وینا یو «رښتیاارزښت » ،، رښتیا یا نا رښتیا ،، لري.

یانې : د شمیرپوهنې سم اند لپاره پریکړی د وینا « ریښتیا ارزښت»(رښښتیا یا نارښتیا) دی. نور خویونه په راتلونکی کې نه څیړل کیږي.

دلته مو دا زیات وڅیړه، خو اوس یې داسې لنډ لیکم:

د وینا لنډ پیژند:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینا د ویونو موخه-ور(موخور) څنګ په څنګ ایښووونه ده، چې یو ،،رښتیا ارزښت،، رښتیا یا نارښتیا ولري، دا په دې مانا چې وینا ښتیا یا نارښتیا ده.

ویناوې د لاتین په لویو تورو *A , A په نخښه کوو او داسې نور٠

د دوه ارزښتوالی اصول یا پرینځیپ جمله

هره وینا یواځی یو ممکن « رینښتیا ارزښت» لرودۍ شي، دا په دې نامه، چی وینا یا رینښتیا ده او یا نارینښتیا. (د دریم نه والی اصول یا پرینځیپ)٠

دا په دې ماناو چې ددې دوه ارزښتونو منځ کې بل ارزښت ناشونی دۍ. دوه ارزښتوالی او د دریم نه والی باید سره بدل نه شي.

که یوه ژبنۍ افاده یا وېینه د وینا په څیر ترتیبوو، دا بیا دلته ارزښتناکه ده، چی د وینا ارزښت حتمآ باید څرګند یا معلوم نه وي٠ که بالاخره ټوله پوهنه د رښتیا لور غوره کړي وي، بیاهم موږ څرګند ژبنیو موادوته اړ یو، چی د هغه شي ځاننیونه افاده کړاي شو یا وویلی شو، د کومو په شته والی یا نه شته والی، چی پریکړه وشي٠

ټولې ویناوې له دې امله په دوه ټولګیو یا کلاسو ویشل کیږي، د رښتیا ویناو ټولګی او د

نارښتیا ویناو ټولګی یا کلاس(صنف)٠

که وینا رینښتیا وي، نو رینښتیا ارزښت یې رینښتیادۍ او پ.

ه wیا ر یې ښایو، که وینا رینښتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت ناريښتيا ولري ، نو په f يا،، نه،، يې ښـايواو وايو، چې د وينا ريښـتيا ارزښـت

ناريښـتيا دی

تکرار : هره غونډاله، چی « ريښـتيا ارزښـت» (ريښـتيا يا نا ريښـتيا) ولري، وينا بلل کيږي

بيلګې:

غونډاله (جمله)

الف : » د کابل سـين د کونړ له سـين سره ګډيږي«ريښـتيا وينا ده٠

ب : 7 = 4 + 3ريښـتيا وينا ده

پ : » ٦ لومړنی ګڼ دی« دا ناريښـتيا وينا ده.

(دګڼونو په برخه کې لومړني ګڼونه کتلکيدی شي)

پوښتنجملی : » ته د څو کالو يې ؟ « نه شي کيدی يو ريښـتيا ارزښـت باندې تنظيم شي٠ له دې امله وينا نه ده٠

نورې بيلګي :

يناوې دي:

(دپيتاګوراس (فيثاغورس) جمله٠

د دوه ولاړ اړخونو(کاتيتونو) څلوريو يا مربعګانو زياتون د هيپوتينوزې(اوږده اړخ) د څلوری يا مربع سره برابر دی.

نورې بيلګې :

سرک لوند دی

ټول سپي خطرناک دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 > 5

د دي پرخلاف يا مخامخ يا پر خلاف يا برعکس :ويناوې نه دي:

د کابل ښار

NaCl

لمده کوځه

د افغانستان د خلکو ژوند په ديرش کلن جنګ کې

لاندې ويناوې:

کيميا يوه طبيعي يا پيدايښتي پوهنه (علم) ده

۷ پر دريو بې له پاتې (باقي) نه ويشل کيږي

د وينا «ريښتيا ارزښت » ريښتيا لري.

لاندې ويناوې برلين يو کوچنی ښار دی

3 > 5 پنځه له دريو کوچنی دی

ټول لومړنې ګڼونه ناجوړه (طاق) دي

کابل د کونړ پر سين پروت دی

هره يوه له دې ويناو « ريښتيا ارزښت » نا ريښتيا لري

د وينا خيرونو يا فنکشنونو څخه هم دا يوه دلته راوړم، داسې بهنامهد

وينا نه-والی:

نه-والی(نفی)Negation

(c) ketabton.com: The Digital Library

P دې يوه وينا وي.د وينا تړاو يا ويناتړنی «نه-والی»: ديوی ويناP نه-والی. هغه وينا ده چې هلته او يواځی هلته د رېښتيا ارزښت ناريښتيا لري، چیP ريښتيا ارزښت ريښتيا ولري.

موږ د وينا P نه-والی نفی په Pنه سره ښايو . دلته يې د شميرپوهنيزې ليکنوتيريږو.

.

.... ۴۲ ....

د يوې وينا دوه واره نه والی بيرته همهغه د مخه وينا ورکوي يعنې Pنه نه بيرته P ورکوي.

بيا : دوه واره نه والی د همغې لومړنی وينا رښتياارزښت لري

د ډاکتر ماخان ميړي شينواري کتابونه يا ژباړې او ليکنې

د ډاکتر ماخان شينواري پوهنيز کارونه، ځانګړي دي، دا په دې مانا چې د نورو پښتو ليکنو سره د پښتو ژبې له مخې پوره توپير لري او سوچې بوچې نوې دي. په لاندې ډول:

١ – ډاکتر شينواري نړدې خلوېښت کتابونه د شمېرپوهنې ريښه کې په پښتو کړې، دا په دې مانا، چې د عربي ويونو په ځای يا يې نوره هم ښه د مسلکي نومونو انډول پښتو ويونه ليکلي.(دا انډول نومونه په پښتو کې شته، جوړ شوي نه دي)

٢ – په درې کتابونو کې يې فزيک هم په پښتو ليکلی، دا په دې مانا، چې پوهنيز او مسلکي ويونه په پښتو دي، چې دا هم د پښتو ژبې له پاره لومړی ځل دی.

٣ – دوه کتابونه د ژبې په هکله، چې هلته هم د نورو ليکوالانو د ليکنو د سمون سره سر او کار لری ، چې نوموړی په کې تراوسه ځانله دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه په دې نورو ليکنو کې هم. ملامتي به د نومړي وي، خو وايي، چې کړنې يې د ژبلار سره سمې او سم انديزې دي.

که ژبسمون، چې بيا هم ډېر غزېدلی او چاپ ته چمتو دی، هغه ويونه د څېړنې لاندطې نيولي، چې ناسم ژبې ته را ننباسل شوي.

زما زياتې ليکنې له پخوا په ټول افغان او اوس همداسې هغه زيات يې د تاند په خپرونه او د دعوت خپرونه کې خواره شوي او نور هم دا کار پسې روان دي.

د ډاکتر ماخان شينواري چاپ او ناچاپ ليکنې:

1988 Vienna (Austria):

لومړی:

.... ۴۵ ....

H.K. Kaiser , M. Shinwari : Aproximation compact topological algebra : contributions to general algebra 6 ; Page 117 – 122

1987 Vienna (Austria):

دويم:

لومړی- Interpolation und Aproximation durch Polynime in Universalen Algebren . Diss . Uni. Wien

دويم- *Interpolation and Aproximation by Polynome in universal Algebras, Dissertation at the University of Vienna/Austria*

لاندې د شميرپوهنې پښتوټول کتابونه په المان کې د ،، افغانستان کلتوري ودې ټولنه،،له خوا چاپ شوي دي

2000 Bonn (Germany):

دريم   :د شميرپوهنې ستر کتاب   :د شميرپوهنې برسيره د انجنري، فزيک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زده کوونکو لپاره)دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب   په ۹۰۰ مخونو کې چاپ او دا نوې ليکنه به يې څنو څايونو غزېدلې او څنې څايونه ترې لرې شوي دي(

2003 Bonn (Germany):

څلورم   :ځمككچپوهنه)هندسه(، په سلو، زرو کې شميرنه، د ګټې – او کټې د کټې شميرنه ، د اختمالوالي شمېرنه کتاب د ښووونځي ټولې اړتياوې پوره کوي

2003 Bonn (Germany):

پنځم   :الجبرونه)د الجبر بنسټونه دي (ketabton:com)ته پورته شوی(

2003 Bonn (Germany):

شپږم :د شميرپوهنې   انګرېزي –پښتو ډکشنري (ketabton:com ته پورته شوی).

2003 Bonn (Germany):

....   ۴۶ ....

اووم :د شميرپوهنې الماني ـ پښتو -او پښتو الماني ډکشنري (ketabton:comته پورته شوی)

Mathematical dictionary German/ Pashto and Pashto/German

2003 Bonn (Germany):

اتم :دفرنځيال برابرون   )دا کتاب په دې خانګه کې يو پيل   دی، ساده ليکل شوی (ketabton:com)ته پورته شوی(

Differential equation Translation; An Introduction

Bonn (Germany): 2003

نهم :د شمير پوهنې فرمولونو ټولګه

Mathematical Formulas

(c) ketabton.com: The Digital Library

2003 Bonn (Germany):

لسم : شمیرپوهنه له عربي په پښتو

1997 Bonn (Germany):

یوولسم :د افغانستان په هکله سپیني خبرې :په الماني کې

،،د افغانستان روغې او بیا ابادولو ټولنه،، له خو

یادونه :له ۲۰۰۰ کال دمخه ډاکتر ماخان شینواري د ،،د افغانستان روغې او بیا ابادولو ټولنه،، له خوا درې سیاسي مجلې هم را وستلي .

ژباړې او نورې لیکنې:

Prof. Brinkmann. (From Brinkmann.du.de) :

لاندې د برینکمن لیکنې چې له پرینکمن ن ج ځخه ژباړل شوي دي. دا کتابونه د ښوونځي له پاره او همداسې د کانکور ازموینې له پاره ګټور دي.

دولسم - شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره لومړی ټوک (ketabton:comته پورته شوی)

دیارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دویم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

څوارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دریم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

پنځلسم - د احتمالوالي شمیرنه د ښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

شپاړسم – احصایه یا ستاتیستیک دښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کتابونه د شتوتګارت د پوهنتون د استادانو د لکچرونو څخه چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپاره شوي را ژباړل شوي.

اولسم – انالیزی ۱ ketabton:com (ته پورته شوی)

اتلسم – انالیزې ۲ ketabton:com (ته پورته شوی)

نولسم – کربنیز الجبر ketabton:com (ته پورته شوی)

شلم - د شمیرپوهنې بنسټونه ketabton:com (ته پورته شوی)

یوېشتم - د فرمولونو ټولګه ketabton:com (ته پورته شوی)

دوه ویشتم – فنکشنل انالیز ketabton:com (ته پورته شوی)

دروېشتم – وکتور شمیرنه ketabton:com (ته پورته شوی)

نورې ژباړې

۱۳څلرویشتم – له grundstudium.info/linearealgebra/www. څخه:کربنیز الجبر ketabton:com (ته پورته شوی)

پنځویشتم Georg Gutenbrunner – ګڼونپوهنه یا د اعدادو تیوري (ketabton:comته پورته شوی)

.... ۴۸ ....

Bonn (Germany):

شپږویشتم - د شمیرپوهنې ستر کتاب دویم چاپ لومړۍبرخه :د پوره تغیراتو سره : دا کتاب د شمیرپوهنې برخې برسیره د انجنرۍ، فزیک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زدهکوونکو لپاره پوره ګټور دی .په کتاب کې د اړتیا سره زیاتونه او کونه راغلې ketabton:com) ته پورته شوی)

اوه ویشتم- د شمیرپوهنې ستر کتاب دویمه برخه ketabton:com) ته پورته شوی)

اته ویشتم - څمککچپوهنه)هندسه (دویم چاپ د پوره تغیراتو سره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ويشتم – الجبر بنسټونه دويم چاپ له تغيراتو سره (ketabton:com ته پورته شوى)

دېرشم - ډېرى پوهنه يا سټ تيوري (ketabton:com)ته پورته شوى)

يودېرشم – د شميرپوهنې سم اند)منطق رياضي (ketabton:com ( )ته پورته شوى)

دوه دېرشم - د يو څو شميرپوهانو ژوندليک (ketabton:com)ته پورته شوى)

دريدېرشم – د شمير پوهنې ګډې وډې ليکنې

څلوردېرشم -داهم ژباړه ده، خو ليكونكى يې متآسفانه راڅخه نابلد شوى :د مشتق او انتيګرال شميرنو ته تمرينونه او اوبيونې يا حلونه يې (ketabton:com)ته پورته شوى)

پنځه دېرشم – د شميرپوهنې انګريزې پښتو او عربې +درې ډکشنري

شپږدېرشم – د شميرپوهنې پښتو انګرېزي ډکشنري (ketabton:com ته پورته شوى)

اوه دېرشم – د شميرپوهنې پښتو ډکشنري د شميرپوهنيزو وييونو په پښتو روښانه ونه (ketabton:com)ته پورته شوى)

اته دېرشم - د زړه له كومې)دا هغه ليكنې دي، چې ځنې يې په نړيول جالونو كې خپرې شوي دي(.

نه دېرشم – د افغانستان په هكله سپينې خبرې، چې وبه غزيږي.

.... ۴۹ ....

نوري ليكنې، چې په ژباړه يې پيل شوى، خو لا پوره نه دي

څلوېښتم –د شتوتكارت پوهنتون لكچرنوټونو څخه ، چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپريږي :د ګروپونو تيوري (ketabton:com)ته پورته شوى)

-د ښوونځي لپاره فزيک د برينكمن ليكنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پنځم ټولګي څخه تر اووم ټولګې پورې ژباړل شوی)دا چې زما دویم مسلک فزیک دی، دا لیکنې ژباړم .دا هم د دې لیکوال یوه ډېره ښه لیکنه ده، چې -د شمیرپوهنې په څیر -دلته هم زیات تمرینونه د حل یا اوبیونې سره په کې راغلي او ماته زیات ګټور برېښي (او دالاندې د برینکن څخه راژباړلي

یوځلوېشتم - فزیک لومړی‌برخه   ketabton:com)ته پورته شوی)

دوه ځلوېښتم – فزیک دویمه برخه .برېښنا پوهنه .همدا کتاب (.
ketabton:comته پورته شوی)

درېځلوېښتم – د پوهنې وزارت له خوا چاپ د ښوونځي شمیرپوهنې کتابونو ته کتنه .دې کتاب کې د دښوونځي کتابونو د هر کتاب یوې برخې ناسمونونو ته ګوته نیول شوې او ناسمونونه بیا سم شوي هم دي).
ketabton:comته پورته شوی)

څلورځلوېښتم – د فزیک کوچنی ویونو دکشنري(ketabton:com ته پورته شوی)

پنځه ځلوېشتم – پرېپوزېشن یا اړیکویونه.(ketabton:com ته پورته شوی)

شپږځلوېشتم = ژبسمون(پښتو کې ناسم رانوتي ویونه، چې سم شوي دي)

اوه ځلوېښتم – پښتو ژبلار یا ګرامر ۲۰۲۰

اته ځلوېشتم – ژبسنوم (که غواړی دویم غزېدلې لیکنه) : له پخوانی لیکنې څخه نوی شوی او پوره غزېدلی ۲۰۲۰.

تازه لیکلې خو تراوسه کتابتون ته نه دې پورته شوي او دا د ځانله لیکنو په توګه له درې کاله را په دیخوا د تاند او په دا ورسته کې د دعوت او همداسې د نورو د ج څخه خوریږي او خواره شوي دي. په دې کتاب کې د پښتو ناسم ننوتي ویونه څېړل شوي ناسمونونو ته ګوته نیول شوي او په دلایلو روښانه شوي، چې ژبمینوالو لهپارهیې لوسته او ګوتنیونه اړینه ده.

نهه ځلوېښتم – داسې څه له فلسفې ۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوسم – ژبې مرې او نورې لیکنې ۲۰۲۰

ډا کټر شینوارۍ لیکنې چېرته میندلکیږي؟:

زما نږدې ۳۹ نه ډېر کتابونه په کتابتون ټکی کوم Ketabton.com زما د غزیز او ان د ښوونځي له وخت ملګري، خو له ما پوره ځوان ستانه میر زهیر شینواري ځوي زما د ګران ځوان وراره ګل شمشاد زهیر شینواري له خوا خواره شوي او هیله ده، چې دا نور به هم زر تزره راته خواره کړي، چې ډېره مننه ترې کوم.

د ډاکټر شینواري د پوهنیزو هلو ځلو له امله ستاینلیکونه:

۱ – د افغانستان کلتوري ودې ټولنه. جرمني

۲ – د افغانستان کلتوري ټولمه کولن میشنیش

اړیینه یادونه: د ښوونځي نهم ټولګي شمیرپوهنې کتاب کې مې نوم لیکل شوی، خو ما په کې څه نه دي لیکلي.

د دولسم ټولګي له پاره یې پښتو او دري کتابونه لیکلي وو، چې هغه بیا په بل نامه چاپ شو او پوره ناسمونونه یې درلودل، پرته له هغو پوښتنو یا نور جملو اوبیونو یا حلونو څخه، چې هغه همغه د ډاکتر شینواري د لیکنې په کې پاتې وو او د ده نوم هم په کې نه وو. د پوهنې وزارت او تر جمهورریس پورې یې لیکنې ولېږلې، خو د نصاب استادانو په غوښتنه یې د نورو کارونو څخه ډډه وکړه، وایي، چې څه مې بې له دې هم نه شو کولی

.

.

.

.

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

د ډاکتر ماخان میرې شینواري ژوند ته یوه لنډه کتنه

نوم: ماخان (په لومړي ځل یې نوم ،،میرې،، وو، چې
د رحمابابا لیسه کې نوملیکلو وروسته ماخان باندې
بدل شو)

د کورنۍ نوم : شینواری

د پلار نوم: اروابښاد نورالرحمان

د مور نوم: اروابښاده پستو

د نیکه نوم: اروابښاد حسن خان

د نیا نوم: اروابښاده صبربي بي

دزیږېدو کال :ډاکتر ماخان شینواری د ۱۹۴۶ ز ک د سپتمبر په ۱۵ نېټه زیږېدلی دی)دا خو هغه رسمي ز ک دی .سمه نیټه یې ۱۳۲۲ او ۱۳۲۰ ش ه کلونو منځ کې باید وي، خو تره مې وایي ۱۳۲۰ ه ک دی(

د زیږېدو ځای: ننګرهار د شینوارو د هسکې مېنې ولسولي په مورګې کلي کې زیږېدلی.د مورګۍ غارخلي کلي کې د لمنځتون استادانو څخه له قرانکریم تر پنجکتاب، خلاصه، مونیه، ګلستان پورې، چې دا مو بیا په ښوونځې هم لوستل، لوستلي، خو بې له دې چې پوره پرې پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليوالي ښوونځي :له ۱۹۵۱ تر ۱۹۵۴ پورې د هسکې مېنې مورګۍ لومړني ښوونځي، چې دی يې هم د لومړنيو زوکوونکو له ډلې څخه وو.

د رحمان بابا لېسه :له لومړي او بيا له دريم تر ۱۲ ټولګې پورې له ۱۹۵۴ تر۱۹۶۵ پورې.

دی د رحمان بابا ليسه کې له دريم تر ۱۲ ټولګي پورې د خپل ټولګې اولنمره پاتې شوی.

۱۹۶۶ ز ک د کابل پوهنتون دطب پوهنځي په همدې کال کې

۱۹۶۶ ز ک د سپتمبر مياشت د ښوونځي برس له لارې اتريش ويانا ته تګ.

۱۹۶۶ تر ۱۹۶۷ کال پورې ويانا اړوند مودلينګ کې د الماني يا ښه يې اتريشي ژبې او د ديارلسم ټولګي لوست.

اکتوبر ۱۹۶۷ د وينا پوهنتون کې نومليکنه، چې د پوره زياتو ستونځو سره په ۱۹۸۹ ز ک کال کې د ډاکترۍ په اخستلو بريالی شو(دا نو پوره ستونځې دي).

له۱۹۸۷ ز ک تر ۱۹۸۸ ز ک د فبروري تر پای د دباندنيو چارو وزارت کې مامور .

د ۱۹۸۸ مارچ څخه تر ۱۹۹۲ جون پورې په بون جرمني کې د افغانستان جمهوريت سفارت کې د سفير دندې د شارژد افير)صفر نه وو (تر نوم لاندې .

له هغې وروسته په جرمنې کې سياسي پناه.

د ۲۰۰۴ ز ک جون څخه د ۲۰۰۵ ز ک جنوري پورې د کابل علومو اکادمي د پيداېښتي پوهنو څانګه کې دنده.

له ۲۰۰۸ ز ک د مارچ څخه د ۲۰۰۹ زک دسمبر پورې د رياضي څانګه کې د پوهنې وزارت درسي نصاب کې دنده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخان شینواري بې کاره نه دی او لږ تر لږه له ۹۷ ۱۹ څخه همدا د کتابونو لیکلو او د ژباړې دنده په غاړه اخستې، چې خپل فکر تر شونې پولې پورې تازه وساتي .

ماخان میرې په ۱۹۷۲ کې له لرې د میرمن ښاپیرۍ سره واده شوی، چې د واده خبر ورته اتریش ویانا ته ورغلی .

ده د میرمن ښاپیری سره په ۱۹۶۳ ز ک کې کوزده کړې وه.

دوي ته لوي څښتن په اتریش ویانا کې د مای په شلم ۱۹۷۹ ز ک دوه بچیان وبخښل، چې څانګه او اباسین نومیږي .څانګه په المان کې د پوهنتون علمې همکاره هم وه او د حقوقو ډاکتره ده او اباسین ملي اقتصاد او ټولنیزه سایکولوژي لوستلې .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library